

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Психолого-педагогічний факультет
Кафедра загальної та вікової психології

«Допущено до захисту»

Реєстраційний № _____

В.О. завідувача кафедри

« _____ » _____ 2024р.

Макаренко Н.М.

« _____ » _____ 2024 р.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Кваліфікаційна робота студентки групи
ЗППМ-23-1

ступінь вищої освіти: магістр
спеціальності 053 Психологія

Мединської Алли Вікторівни

Керівник: доцент кафедри загальної та вікової
психології, кандидат психологічних наук

Макаренко Н.М.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

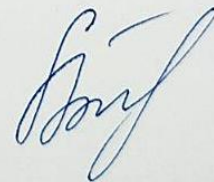
ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Мединська Алла Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності.

Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ	9
1.1. Мотивація особистості як категорія сучасної психології.....	9
1.2. Психологічна характеристика професійної мотивації студентів психологів.....	15
1.3. Чинники розвитку професійної мотивації студента психолога.....	22
Висновки до розділу І.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ	28
2.1. Організація емпіричного дослідження	28
2.2. Кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.....	31
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	51
3.1. Обґрунтування теоретико-методологічних засад програми розвитку професійної мотивації майбутніх психологів	51

3.2. Програма розвитку професійної мотивації у період навчання у освітньому закладі	57
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	69
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Зміни в суспільному, політичному та економічному житті нашої країни, призвели до докорінних перетворень у різних соціальних сферах. Трансформації, що відбуваються негативно впливають на психічне здоров'я і особисте благополуччя населення, що обумовлює постійно зростаючий запит суспільства на підготовку високваліфікованих фахівців в галузі психології.

Модернізація системи вищої освіти спрямована на всебічний розвиток особистості майбутнього спеціаліста, створення умов для формування професійно необхідних компетентностей. Психолог повинен володіти високим рівнем знань, умінь та навичок, займати активну життєву позицію, застосовувати творчий підхід до розв'язання професійних завдань, мати потребу у самоактуалізації і бажання допомагати іншим. Вирішення цих задач залежить від різноманітних чинників, де основоположне місце займає мотивація фахівця, яка є запорукою професіоналізму, виражає прагнення успішно виконувати професійну діяльність і постійно її вдосконалювати.

Проблема розвитку професійної мотивації залишається актуальною, незважаючи на її наукову представленість в просторі сучасного психологічного знання. Загальні питання мотивації розроблялись в теоріях З.Фрейда, К.Горні, А.Маслоу, К.Роджерса, К.Левіна, Г.Олпорта, С.Максименка, С.Занюка, В.Киричука та ін.; в змістовно-процесуальних концепціях Ф.Герцберга, Х.Хекхаузена, Д.Маклелланда, В.Врума.

Питання професійної мотивації досліджувались в роботах Г.Ложкіна, В.Карамушки, О.Кокуна, Н.Іванової, Є.Резвих, О.Мітіної та ін..

Мотивація в структурі професійного становлення студентів вивчалась Н.Антоною, Г.Баллом, В.Сич, В.Климчуком, Л. Сердюк та ін.; у майбутніх психологів - Ж.Вірною, Н.Чепелевою, Н.Пов'якель, І.Дружиніною, О.Лозовою, Н.Шевченко та ін..

Аналіз теоретичних досліджень і досвіду практичної діяльності психолога виявляє низку суперечностей: між соціальною потребою у фахівцях, які мають високорозвинену професійну мотивацію і недостатнім рівнем її розвитку на стадії підготовки. Потребують більш ґрунтовного вивчення питання про чинники розвитку мотивації у майбутнього психолога, що знижує спонтанність та некерованість процесу професіоналізації та збільшують рівень ефективності діяльності в подальшому та авторитет психолога в суспільстві.

Актуальність проблеми, недостатність її вивчення та соціальний запит на підготовку висококваліфікованих фахівців в галузі психології, обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Психологічні чинники розвитку професійної мотивації студентів психологів»**.

Мета дослідження – теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних чинників розвитку професійної мотивації студентів психологів.

Об’єкт дослідження – професійна мотивація студентів психологів.

Предмет дослідження – психологічні чинники розвитку професійної мотивації студентів психологів.

Відповідно до мети були поставлені наступні **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати проблему мотивації у сучасній психологічній літературі.
2. Визначити психологічні особливості професійної мотивації студентів психологів, виявити провідні чинники її розвитку.
3. Провести емпіричне дослідження на виявлення основних детермінант розвитку професійної мотивації у майбутніх психологів.
4. Опрацювати результати емпіричного дослідження статистичними методами.

5. Розробити програму розвитку професійної мотивації у майбутніх психологів.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз та систематизація теоретичних даних, психологічне моделювання мотиваційного профілю майбутнього фахівця психолога, узагальнення наукових положень концепцій мотивації діяльності особистості;

- *емпіричні*. Для визначення переважаючого типу мотивації - методика «Мотивація професійної діяльності» К.Замфіра-А.Реана; для самооцінки мотивації - методика Н.Фетіскіна «Самооцінка професійної мотивації»; для виявлення мотивів навчання у освітньому закладі щодо набуття професії - методика Т.Ільїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі»; нестандартизоване інтерв'ю.

- *статистичні*: обрахування результатів тестів за ключем методик, середніх показників даних, отриманих у тестуванні у вибірковій сукупності респондентів, кореляційний аналіз Пірсона).

Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування психодіагностичного інструментарію емпіричної частини дослідження в системі психологічного супроводу становлення особистості професіонала, що дає змогу виявити справжні мотиви вибору професії і визначити чинники їх розвитку. Результати роботи можуть бути включені у зміст курсів психологічного циклу.

Організація і база дослідження. Наше емпіричне дослідження проходило з квітня 2024 по червень 2024. До дослідження було залучено 35 майбутніх практичних психолога з IV курсу та магістратури Криворізького державного педагогічного університету (очна та заочна форма освіти).

Результати апробації. Основні результати кваліфікаційного дослідження було представлено на Міжнародній науково-практичній конференції, яка проходила у м.Львів 19-21.08.2024 року у статті “Психологічні чинники розвитку професійної мотивації студентів-психологів” (дивись ДОДАТОК А).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури, що містить 63 найменування. Загальний обсяг роботи становить 77 стор. З них 68 сторінок основного тексту. Робота містить 5 таблиць, 4 рисунки.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Мотивація особистості як категорія сучасної психології

Проблема мотивації особистості займає одне з центральних місць в просторі сучасної психології. Її дослідження відбувається в контексті вивчення психологічних закономірностей функціонування людини як суб'єкта виконання діяльності і стосунків. Актуальними виступають питання визначення джерел та рушійних сил самореалізації індивіда, виявлення внутрішніх та зовнішніх спонук, що дозволяють опанувати простір власного буття.

В площині психологічного знання проблема мотивації досліджувалась в різних теоріях та напрямках як зарубіжної, так і вітчизняної науки. З біологізаторських позицій мотивацію розуміють як прояв природної сутності людини, відображення її підсвідомих інстинктивних спонукань (З.Фрейд, У.Мак-Дугалл, Д.Макклеленда та ін.). В даному контексті мотивацію тлумачать з точки зору внутрішньої спонтанної, незалежної від соціального середовища, детермінанту поведінки, яка абсолютизує біологічну сутність психіки людини. В якості основних мотивів науковці розглядають несвідомі потяги, вроджені потреби, афективно-експресивні реакції, комплекси, енергію лібідо або мортідо, які спричиняють поведінку, управляють нею та спрямовують до предмету задоволення [53;58].

Представники неофрейдизму К.Юнг, А.Адлер, К.Горні в питаннях розвитку особистості визнають істотну роль соціальних чинників та звертають увагу на зовнішню мотивацію людини, виражену в поняттях

«життєва мета», «стиль життя», «соціальний інтерес», «прагнення до (від) людей» і т.д. Саме ці спонуки є джерелом активності та визначають траєкторію соціальної взаємодії в онтогенезі [цит.за 24].

С.Занюк, опрацьовуючи концепцію К. Левіна, мотивацію описує наступною формулою: $V = f(P, E)$, де: V - поведінка (англ. behaviour), P - психологічні особливості людини (англ. personalilty), E - соціальне оточення в якому людина перебуває (англ. environment). В даній дефініції мотивація виступає інтегративним утворенням, що поєднує внутрішні та зовнішні стимули та спрямована на визначення рівноваги між індивідом та середовищем [11].

Теорія набутих потреб Д. Маклелланда мотивацію розглядає виключно в соціальній парадигмі як прояв потреби у владі та успіху [58]. Потреба у владі - це сукупність прагнень людини впливати на інших за допомогою певних засобів. Схожої думки дотримувався Р.Райан, Е.Декі, Х.Хекхаузен, вважаючи що прагнення до домінування (влади) є способом компенсації незадоволених базових потреб і виступає головним джерелом активності [60].

В гуманістичній психології К. Роджерса мотивація пов'язана із «Я» - концепцією особистості і спрямована на узгодженість між різними її складовими (самооцінка, рівень домагань). В якості основних спонук активності, К.Роджерс та ін., виділяють прагнення до розкриття власного творчого потенціалу, устремління до вищої мети, що сприяє появі почуття компетентності та досягненню психологічного благополуччя [59].

Класичною у дослідженні мотиваційної проблематики виступає концепція потреб А.Маслоу [57]. Згідно автору, стимуляційний простір особистості організовано в чітку ієрархію, в якій на нижчих щаблях знаходяться базові (дефіцітарні) потреби – в безпеці, захисті і т.д., на вищих – в самоповазі, творчій самореалізації та досягненні стану «акме». Потреби

вищого рівня спонукають людину до творчості, реалізації власних здібностей та успішної самопрезентації в умовах соціального життя.

Факторні теорії особистості, представлені в працях Г.Оллпорта, Г.Келлі мотивацію пов'язують із деякими рисами особистості, які володіють активізаційними та спрямувальними властивостями. Мотиваційні риси особистості (цілеспрямованість, наполегливість, рішучість тощо.) стимулюють, скеровують та регулюють поведінку, надаючи їй певного стилю [цит.за 9, с.107].

В теорії самодетермінації Е. Десі, Р. Раяна зазначається, що людина за своєю природою є ініціативною, прагне до пізнання, максимально ефективною реалізації свого «Я», що забезпечується, переважно внутрішніми бажаннями, потребами, інтересами. Індивід орієнтується у внутрішніх спонуках, здатний до здійснення вибору, визначається із напрямками досягнення успіху, автономності та благополуччя [60].

Достатньо популярними на сьогоднішній момент є теорії мотивації, що досліджуються в психології праці та менеджменті і пов'язані із необхідністю визначення умов оптимізації діяльності. В даному контексті, найбільш відомими є концепції Ф. ерцберга (мотиваційні фактори праці: перспективи кар'єрного зростання та винагорода); Д.Макгрегора (стимуляція управлінського персоналу); В.Врума (очікування значущого результату); Р.Йеркса, Д. Додсона (оптимум мотивації).

Загалом зарубіжні теорії мотивації можна об'єднати у дві групи: змістовні (В.Вейнер, А.Маслоу, К.Роджерс, Келлі, Ф.Герцберг, К. Ізард та ін.), що відображають структуру мотиваційної сфери; та процесуальні (Д.Макгрегор, В. Врум та ін.), що розкривають ті закони і механізми, яким підпорядковується мотивована поведінка у сукупності з іншими структурами психічного функціонування [54;57;61].

Психологічна рефлексія мотиваційної проблематики дозволяє даний феномен визначити як суб'єктивну детермінацію поведінки, інтеграцію рушійних сил, що стимулюють та спрямовують активність суб'єкта. Це «система різноманітних внутрішніх умов, які спонукають людину діяти для задоволення своїх потреб» [50, с. 264].

З.Кісіль, Д.Швець, з посиланням на Х.Хекхаузена, визначають мотивацію як узагальнення різних енергетичних процесів, які спрямовані на забезпечення балансу між метою і засобами і відповідають очікуваним результатам [16].

На думку Є.Ілліна, мотивація – це сукупність конкретних мотивів, потреб, інтересів, прагнень, установок і т.д, які виступають у вигляді складного механізму співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх чинників поведінки. Це процес реалізації мотивів, рушійна сила здійснення конкретної діяльності, що приводить у відповідність всі її складові [14,с.308]. Структурною одиницею мотивації є мотив, який виявляє конкретний предмет задоволення потреби і спонукає активність у визначеному напрямку. Мотивація відображає усвідомлювані причини, осмисленість та контрольованість дій, які лежать в основі вибору способів зміни дійсності; виявляє логічний зв'язок між потребами, метою і кінцевим результатом (потреба – мотив – мета – результат). Вона виражає особистісний смисл предметів об'єктивної реальності, надає власній активності певного енергетичного імпульсу; виступає як особистий аргумент, яким людина оперує при поясненні причин діяльності.

В роботах С. Занюка, мотивація тлумачиться «як процес дії мотиву і як механізм, що визначає виникнення, напрямок і способи здійснення конкретних форм діяльності» [11,с. 7].

К.Ізард вважає, що мотивація – це процес формування та реалізації мотивів, які забезпечують регуляцію різних форм життєдіяльності [54].

Мотивація обумовлена значущими потребами і цілями особистості, її домаганнями та світоглядом, з урахуванням чого відбувається ухвалення рішення та формування задуму, визначаються подальші стратегії його практичної реалізації. Потреби – внутрішній стан об'єктивної нужди, відчуття нестачі, дефіциту, що переживається як дискомфорт та напруження. Потреби і мотиви є взаємодетермінованими утвореннями, потреби стимулюють активність, тоді як мотиви спрямовують цю активність на її задоволення.

Значне місце у мотиваційній сфері особистості займають інтереси, які розглядаються як форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує орієнтованість індивіда в предметі діяльності. Інтереси сприяють більш глибокому розумінню предмету, ознайомленню з новими фактами, повнішому відображенню дійсності. Це цілісні динамічні тенденції, що визначають зосередженість на певному об'єкті, викликають прагнення ближче ознайомитися з ним та виражають особисту приязнь до нього. К.Ізард зазначає інтерес це спеціальним психічним механізмом спонуки людину до діяльності, що приносить емоційне задоволення [54].

Мотивацію А.Колот, О.Малинка, І.Попович розглядають не лише як процес формування конкретних мотивів, але і як потребовий стан, що виражається в зацікавленості (актуалізація інтересу), прагненнях, рішучості, готовності діяти, намірах, потягах і т.д. [22;25;34].

В системі психічних явищ мотивація виявляє взаємоопосередковані зв'язки з іншими утвореннями та виконує ряд фундаментальних функцій: спонукальну (виникнення потребового стану, який викликає консолідацію енергії); спрямувальну (орієнтація на предмет); стимулюючу (підтримка у здійсненні наміру); управлінську (планування дії, визначення способу та результату); контролюючу (стабілізація функціонуючої системи, забезпечення зв'язку між орієнтувальними, виконавчими та результативними компонентами діяльності).

Мотивація особистості виступає полікомпонентним утворенням до складу якого входять різні структури психічної організації індивіда. Мова йдеться, в першу чергу, про потреби, інтереси, цінності, індивідуальні смисли та соціальні установки, що стимулюють активність, визначають її спрямованість, змістовність та результативність.

В дослідженнях М.Кузнецова в структурі мотивації виділяється три блоки: потребовий (біологічні та соціальні потреби); фільтраційний (інтереси, знання, уміння, навички, самооцінка та моральний контроль); цільовий (образ предмета, що може задовольнити потребу, оцінка його значущості, вибір стратегії досягнення) [24].

Окрім структурних властивостей мотивація як процес характеризується і динамічними особливостями. В даному контексті І.Гуляс виділяє наступні стадії мотиваційного процесу:

- виникнення та усвідомлення спонукання;
- прийняття мотиву;
- реалізація мотиву;
- закріплення мотиву [6].

Мотивація вирізняється широкою варіативною специфікою і диференціюється на різні види, представлену у Є.Ілліна [14]: екстринсивну (зовнішні умови та обставини, мотиви - стимули) та інтринсивну (особистісні диспозиції, потреби, установки, інтереси і т.д); зовнішню (чинники середовища, соціальні мотиви, мотиви – стимули і т.д) та внутрішню (самодетермінація особистісного потенціалу); конструктивну (позитивна мотивація творчого характеру) та деструктивну (негативна з руйнівними наслідками); досягнення успіху та запобігання невдачі (Дж. Аткинсон). Відповідно до об'єкту діяльності мотиви поділяються на: ігрові, навчальні, учбові, професійної, спортивної, мистецької та ін.. діяльності,

спілкування і т.д.; за рівнем складності: елементарні (прості - потреби, бажання); вищі (складні - інтереси, ідеали, установки і т.д). Серед основних властивостей мотивів дослідники зазначають про силу, усвідомленість, конфліктність, ієрархічність, стійкість і т.д.

Таким чином, в структурі особистості мотивація виступає складним психологічним феноменом, що характеризується змістом, динамікою, функціональністю, полімодальністю видів і т.д. Спираючись на теоретичні дані, професійну мотивацію можна визначити як сукупність чинників, механізмів і процесів, які спонукають людину до виконання професійної діяльності, визначають її спрямованість, контрольованість та успішність.

1.2. Психологічна характеристика професійної мотивації студентів психологів

На думку В.Нижник, О.Юркова, професійна діяльність особистості – це цілеспрямована активність, що регулюється метою, здійснюється сукупністю скоординованих засобів і орієнтована на вироблення певного продукту духовної і матеріальної культури людства [29,с. 13]. Займаючи, центральне місце в структурі життєдіяльності, вона визначає доцільність, змістовність та продуктивність існування людини. Навколо неї організовується зміст і стратегія життя, плануються і здійснюються основні біографічні події.

Професійна діяльність розвивається в процесі онтогенезу та поступово набуває особистісного сенсу та значення. Вона підпорядковує собі цілі і задачі життєдіяльності, узгоджує індивідуальні прагнення і можливості із вимогами праці та соціально-економічними умовами. Професійна діяльність є умовою і, одночасно, результатом розвитку особистості, свідчить про її зрілість та компетентність, соціалізованість та адаптованість в системі

соціальних стосунків. Результативність її виконання залежить від значної кількості чинників, провідне місце серед яких, займає професійна мотивація, яка розуміється як джерело і напрямки професійної активності.

Професійна діяльність психолога - складна, відповідальна, соціально значуща сфера праці, яка належить до системи «людина – людина» і орієнтована на підтримку інших, досягнення особистісного благополуччя та збереження психологічного здоров'я населення. Це той вид професій, де особистість самого фахівця, його компетентність, вмотивованість, сформовані професійно – важливі якості мають фундаментального значення. Професія психолога спрямована на вирішення теоретичних задач науки і практичних проблем клієнтів, потребує професійної підготовки, розвинутих умінь і сформованих навичок, відповідних рис характеру. Якість та успішність її здійснення обумовлюється не лише професійно – компетентною детермінантою, а й виявляє залежність із потребою – мотиваційною сферою фахівця.

Н. Чепелева, Н. Пов'якель наголошують, що мотиваційна сфера являє собою найбільш значущу складову гармонійного розвитку особистості та професійної діяльності психологів [48]. Вона розуміється як безпосереднє усвідомлення предметів актуальних потреб спеціаліста (здобуття вищої освіти, професійного розвитку тощо), що задовольнятимуться через виконання конкретних завдань; є запорукою успішного становлення в обраній професії та постійного і безперервного вдосконалення в ній. Проблему мотивації майбутнього психолога потрібно розглядати через призму спрямованості та настанови особистості, що проявляються у способах ставлення до проблем організації власної учбово - професійної діяльності і самостійної роботи, а також подолання бар'єрів їх ефективного виконання.

Повноцінній учбовій діяльності студента-психолога (на думку О.Кокуна) передують етап професійного самовизначення або вибору професії, які визначають подальшу професійну долю. Причини вибору професії

обумовлюються індивідуальними (інтерес до професії психолога, гуманістична спрямованість, бажання допомагати людям та зробити світ кращим) та соціальними (приносити користь суспільству, підвищення соціального статусу, престиж, матеріальне благополуччя) цінностями. На даному етапі в структурі особистості майбутнього психолога формується певний мотиваційний конструкт, що виражає смисл саме цієї професії, а також дозволяє побачити перспективи особистісного та професійного розвитку в ній. Вибір професії обумовлюється прагненнями, потребами та інтересами юнаків, базується на здібностях, включає рефлексію та уявлення про ресурси її опанування. Молоді люди повинні свідомо та відповідально поставитися до вибору професії, проаналізувати свої бажання, об'єктивно оцінити свої можливості та прорахувати імовірні ризики її здобуття [21].

Ефективність професійної діяльності фахівця та психолога зокрема, (вважають Б.Барчі, І.Дружиніна, Г.Дмитренко, Л.Каськова, О.Лозова) залежить від попередньої підготовки, яка відбувається в закладах вищої освіти. Професійну мотивацію студента психолога можна зрозуміти як систему спонук, на підставі яких, він вирішив стати психологом і здобуває для цього спеціальні знання. Це інтеграція конкретних потреб, інтересів, ідеалів, які консолідують і направляють його прагнення до здобуття високого рівня кваліфікації в галузі психології. Мотивація студента психолога відображає усвідомлювані причини, осмисленість та контрольованість дій, які лежать в основі здобуття освіти; являється рушійною силою, що активізує учбову діяльність студента у напрямку задоволення потреб майбутнього спеціаліста. В ній відображається особистісний смисл цієї професії, її суб'єктивна та соціальна цінність, емоційне ставлення до неї. Мотивація визначає результативність учіння, якість виконання професійної ролі, кар'єрне зростання та досягнення високого рівня майстерності в майбутньому [3;7;8;15;23].

В.Климчук аналізуючи навчальну діяльність, професійну освіту, підкреслює: вона відбувається в умовах учбово-професійної діяльності, яка припадає на юнацький вік. Учбово-професійна діяльність свідчить про те, що людина перейшла від намірів до поступової їх реалізації, виконує роль фундаментального чинника в процесі здобуття необхідної кваліфікації. Б. Барчі зазначає, що її метою виступає засвоєння професійно – орієнтованих ЗУН, які пов'язані із широким контекстом загального психічного розвитку, формуванням специфічно – фахових компетентностей, що дають змогу увійти у світ професії психолога [17;19].

Учбово-професійна діяльність представляє центральну лінію розвитку на даному етапі онтогенезу, забезпечує появу досвіду, необхідного для переходу від етапу підготовки до повноцінної реалізації себе в професії. О.Кобець зазначає, що учбово- професійна діяльність сприяє формуванню образу професійного «Я», рефлексії та власного світогляду, активізує процеси самопізнання та проектування себе в конкретній галузі [20]. Її результативність залежить від мотивації, яка обумовлює успішність подальшого професійного шляху; включає професійну спрямованість, установки, ціннісні орієнтації, внутрішнє покликання; охоплює систему пізнавальних механізмів і виявляє зв'язок із рефлексією, когнітивними, комунікативними та організаторськими здібностями.

Професійна мотивація майбутніх психологів визначається бажанням і прагненням до оволодіння професійними знаннями та вміннями, обумовлює позитивне ставлення до майбутньої професії. Користуючись традиційною класифікацією, можна виділити наступні мотиви учбово-професійної діяльності майбутнього психолога: самоосвіти, загальні та конкретні пізнавальні мотиви, широкі та вузькі соціальні мотиви. Аналізуючи професійні уявлення студентів - психологів, В.Панок, О.Лозова та ін. дійшли висновку, що домінантними виступають дві групи причин вступу на

факультет психології: прагнення допомогти людям і намір розв'язати власні проблеми, забезпечити особистісне зростання і саморозвиток [30].

В емпіричних дослідженнях Н.Мосол доведено, що під час навчання у закладі вищої освіти від курсу до курсу спостерігається динаміка в ієрархії професійних потреб і ступені вираженості їхньої спонукальної сили, збільшення суб'єктивно-ціннісного ставлення до професійної освіти [27].

Н.Шевченко зазначає про існування пізнавально-цілеспрямованих, професійно-результативних, етично-гуманітарних та соціально-дипломатичних мотивів [52]. Н.Іванцова вважає, що спонуки професійної діяльності студента психолога поділяються на безпосередньо діяльнісні, що пов'язані із розумінням значущості учіння; прагматичні (отримання заробітку в майбутньому); суспільно-престижні і т.д., які обумовлюють зміст і динаміку розвитку загальної мотивації [13].

На думку І.Дружиніної професійна мотивація студента психолога включає емоційно-особистісні, пізнавальні та соціально-економічні чинники, в яких зафіксовані переваги саме цієї професії серед інших [8]. Основними показниками її сформованості, за авторкою, є домінування професійного інтересу та мотивація досягнення успіху [8].

В.Сич в даному контексті виділяє групи внутрішніх і зовнішніх стимулів [44]. Внутрішні стимули, безпосередньо пов'язані із змістом учіння, задоволенням від його виконання, бажанням якомога глибше пізнати психологічну природу людини, зрозуміти закономірності її функціонування, інтересом до психологічного знання, прагненням підтримати інших і т.д. Зовнішні породжуються всією системою відносин, між індивідом та соціальним середовищем.

Ж. Вірна зауважує, що основними причинами, що активізують людину до здобуття вищої психологічної освіти і подальшої самореалізації в цій професії виступають:

- 1) потреби розв'язання особистих проблем (самовдосконалення, особистісний і духовний розвиток, потреба розумітися на людях і використовувати це знання у своїх інтересах, навчитися розуміти себе, допомога близьким, бажання бути корисним іншим);
- 2) інтерес до професії (інтерес до розуміння психології людини та її поведінки, важливість і затребуваність професії у суспільстві тощо);
- 3) потреба у творчій самореалізації (можливість нестандартного підходу в професійній діяльності та креативних рішень у роботі) [5]

На думку Ж. Вірної в змістовних ознаках спонукальної сфери студента психолога відбиваються його цінності, гуманістична спрямованість, толерантність та альтруїзм, що обумовлюють бажання займатися саме цією справою. Дослідниця наголошує, що в мотивах студентів психологів потреби особистого характеру домінують над соціальними, що пояснюється антропоцентричною направленістю суб'єкта майбутньої праці [5].

В дослідженнях Н.Антонової простежується кореляція професійних спонук здобувача психологічної освіти з ідентифікацією власного «образу Я», зв'язок з такими рисами характеру як відкритість, щирість, етичність; здатність до самоконтролю; націленість на саморозвиток, рефлексивність і т.д. Н. Шевченко в якості прагнень діяльності студента психолога наголошує на причинах особистісного характеру: бажання вирішити свої власні питання та розібратися в собі, самопомога, прагнення до самоактуалізації та самовдосконалення [1;51].

О.Лозова акцентує увагу на чинниках афіліації та сомодопомоги (розв'язання своїх внутрішніх конфліктів, подолання травмувальних комплексів, набуття психоемоційної рівноваги, позбавлення від депресії, тривожності) [23]. Значної ролі також набувають мотиви досягнення успіху та запобігання невдачі. В статті Є.Резвих виділяється домінантний (пов'язаний з інтересом), ситуативний (вплив ситуацій) та конформістський

(під впливом референтного середовища) тип професійної детермінації здобувачів психологічної освіти [38].

Розвиток професійної мотивації студентів психологів виявляється як поетапний процес самоусвідомлення та самореалізації в цій сфері, що залежить від зовнішніх і внутрішніх умов і проходить (на думку С.Бєлякової, І.Дружиніної, Н.Іванової) декілька відповідних стадій [4;8;12]:

- професійного вибору – формується інтерес до майбутньої професії, з'являється розуміння її соціальної значущості та індивідуальної цінності, прагнення увійти в професійну спільноту тощо;
- професійного навчання – здобуття фахових ЗУН, досвіду, адаптація до змісту професійної діяльності і середовища, оволодіння роллю спеціаліста в цій галузі;
- практичного оволодіння професією – стійкий інтерес, переоцінка професійних мотивів і цілей, збільшення питомої ваги пізнавального мотиву і мотиву самореалізації, підпорядкування мотивів, їх диференціація за значущістю.

Таким чином, в процесі професійного навчання студента психолога спостерігаються зміни мотиваційного профілю, які виражаються в появі нових мотивів і зміні раніше існуючих, відбувається їх перерозподіл в залежності від задач. На кожній стадії професійної освіти спостерігається певна домінуюча тенденція, яка обумовлює професійне навчання та його результативність. Загалом, динаміка мотивації учбово - професійної діяльності студента психолога характеризується поступовим переходом від поверхневого інтересу діяльності до бажання її досконалого виконання; збільшенням внутрішньо особистісних спонук.

Таким чином, мотивацію студента психолога можна зрозуміти як вибірккову сукупність спонукальних факторів, що організовують,

спрямовують і регулюють його професійну освіту у напрямку досягнення цілей діяльності. Як складне інтегративне утворення, вона включає систему індивідуально-психологічних і соціально об'єктивних предикторів, які обумовлюють якість учіння та подальшу самореалізацію. В структурі особистості студента професійна мотивація має смислоутворююче значення, виражає його схильності та уподобання, виконує роль потужного стимулятора активності, в результаті чого, здобувається досвід фахового самоздійснення.

1.3. Чинники розвитку професійної мотивації студента психолога

В дослідженні проблеми професійної мотивації студента психолога актуальним виступає питання виділення чинників, які стимулюють його прагнення до професійної освіти і подальшої самореалізації. Мова йдеться про виявлення умов та факторів, які спричиняють та підсилюють прагнення стати справжнім фахівцем. Аналіз наукового матеріалу дозволяє виділити групи внутрішніх та зовнішніх чинників [16;18;22;26].

Внутрішні чинники представлені різноманітними психологічними механізмами розвитку професійної мотивації юнаків, в першу чергу, професійною спрямованістю, яка включає потреби, інтереси, ідеали, переконання, цінності і т.д. Л.Сердюк [41] вважає, що спрямованість, як суб'єктивний предиктор розвитку професійної мотивації відображає цілісність особистості, включає систему стійких властивостей майбутнього суб'єкта праці, що виступають рушійною силою його діяльності. Авторка наголошує, що професійна спрямованість юнаків включає в себе професійне покликання; професійний світогляд, професійні установки та очікування [41].

Як зазначає Н.Шевченко, суб'єктивними чинниками розвитку професійної мотивації студентів психологів виступають прагнення, професійно важливі якості; загальнокультурні, специфічні та метапрофесійні здібності (інституціоналізм, професійна мобільність, інноваційність, референтність, інтелект, самоефективність тощо), що зумовлюють продуктивність самореалізації в професії психолога [52]. Н.Чепелева, Н.Пов'якель в даному контексті зауважують про гуманістичну спрямованість, прагнення професійного розвитку та самовдосконалення [48]. Автори підкреслюють, що низька мотивація, нестача особистісного потенціалу, екстернальність, нецілеспрямованість, тривожність, висока емоційна лабільність, зосередженість на собі, а не на справі перешкоджають досягненню кар'єрного успіху психолога.

На думку В.Сич розвиток професійної мотивації студента психолога виявляє залежність із системою професійних здібностей, як схильностей та умінь швидко та ефективно здійснювати учбову діяльність [44].

Л.Сердюк [41] підкреслює, що чинником розвитку професійної мотивації є професійна свідомість, яка в єдності ціннісно-сміслового, когнітивно-раціонального, емоційно-вольового та поведінкового компонентів, спричиняють якість професійного майбутнього психолога. Як складне психологічне утворення, вона виступає як сполучна ланка між особистістю і діяльністю; включає комплекс уявлень про себе як професіонала; передбачає формування професійної ідентичності та образу професійного «Я». Професійна ідентичність – це ототожнення себе із представниками певної професійної групи, що базується на образі професійного «Я».

В працях О.Питлюк-Смеречинської визначається роль умінь: інформаційно-комунікативних, пізнавальних, організаційно-проектувальних, технологічних та регулятивних [32]. В. Панок зазначає, що для успішного входження в професію психолога великого значення набуває система

цінностей та ресурсів (інтелектуальних, афективних, регулятивних, конативних і т.д.), як умов успішної професіоналізації та ефективної діяльності в цій галузі [30]. Н.Мосол вважає, що відчуття власної компетентності, очікування успіху, самоповага, нахили та вподобання є важливим спонуканням (чинником) будь-якої професійної діяльності, психологічної в тому числі [27].

Зовнішні чинники включають соціально-економічну ситуацію, запит суспільства на професію, її популярність та престижність. Очевидним стає той факт, що професійний розвиток відбувається під дією фактів життєдіяльності людини, його тенденції пов'язані з широким орієнтуванням у різноманітних сферах дійсності та специфічними видами активності. Уже на етапі професійного самовизначення у людини є певний інформаційний ресурс - система вихідних уявлень про обрану професію і майбутню діяльність та її роль у суспільному розвитку.

У розвитку професійної мотивації провідну роль відіграє етап професійного навчання, задача якого підготувати майбутнього фахівця до діяльності та стимулювати прагнення успішного її виконання. В даному контексті мова йдеться про організацію освіти, оновлення змісту і технологій навчання, що буде міцною базою у подальшому розвитку позитивного ставлення до майбутньої професії, необхідністю здобути якісні знання та застосувати їх у подальшій професійній роботі. Використання різних методів та форм навчання забезпечуватиме формування фахової обізнаності, розвитку вмінь самостійно працювати з науковою інформацією; прагненню до поглибленого засвоєння матеріалу психологічної спрямованості. Навчальний матеріал повинен бути різноманітним та цікавим, поєднувати теоретичні знання з практичними прикладами, мати проблемний характер, стимулювати ініціативність та творчість, розвивати дослідницькі уміння.

С.Парфілова підкреслює, що цілеспрямований розвиток мотивів професійної діяльності студентів психологів, в умовах навчання в закладах

вищої освіти, пов'язаний із задоволенням домінуючих пізнавальних потреб, в результаті чого формуються стійкі пізнавальні інтереси та професійні схильності, набувається можливість розширити і збагатити свої знання, проникнути в сутність явищ, що вивчаються [31]. Фахова освіта збільшує інтерес до професії, стимулює бажання займатися нею. Формується рівень домагань та професійні установки.

Розвиток мотивації студента психолога визначається як процес зовнішнього цілеспрямованого впливу на його спонукальну сферу спеціальними прийомами і засобами, внаслідок чого утворюється стійкий інтерес до діяльності та прагнення її опанування. Він передбачає організацію заходів, спрямованих на: збагачення соціально-професійної та спеціальної компетентності; забезпечення фахового досвіду; розробку нових сценаріїв розвитку фахівця та відповідних сценарію патернів професійної поведінки. Великого значення у реалізації цих цілей має організація психологічного супроводу на стадії попередньої підготовки.

Психологічний супровід майбутнього фахівця спрямований на розвиток мотиваційного компоненту учбової діяльності, передбачає своєчасний його моніторинг, розробку і впровадження корекційно - розвивальних програм, спрямованих на його стимуляцію. Психологічний супровід орієнтований на створення спеціальних, соціально-психологічних умов та організацію конкретних заходів, для приведення в дію нових резервів підвищення професійної активності та запуску механізмів саморозвитку особистості як фахівця. Він включає різні методи впливу або супервізії (тренінги, розвивальні вправи, індивідуальне консультування і т.д), за допомогою яких стимулюється інтерес до професії психолога і бажання нею займатися.

О.Лозова [23] вважає, що реалізація принципів і методів психологічного супроводу, спрямована на розвиток професійної мотивації студентів психологів, сприяє формуванню установки на самопізнання і

саморозвиток особистості; розширенню уявлень про себе як суб'єкта професійної діяльності; проєктуванню особистої професійної мети; навчанню навичкам планування та досягнення поставлених цілей; усвідомленню власних причин, які блокують професійне зростання. У зв'язку з цим, особливої ролі в освітньому середовищі набуває створення психолого-педагогічних умов, що стимулюють прагнення успішного навчання і подальшої ефективної професійної самореалізації.

Висновки до розділу I

Теоретичний аналіз проблеми дає можливість зробити ряд висновків. Мотивація зявляється складним психологічним феноменом, що виражає систему спонук, вони стимулюють та спрямовують активність суб'єкта в бік задоволення значущих потреб. Мотивація виступає рушійною силою активності, характеризується змістом (потреби, мотиви, інтереси, прагнення і т.д.), динамікою, функціональністю, полімодальністю видів і т.д. Мотивація відображає усвідомлювані причини, надає власній активності певного енергетичного імпульсу; виступає як особистий аргумент, яким людина оперує при поясненні причин діяльності.

Великого значення проблема мотивації набуває в процесі професійного становлення фахівців різних галузей, психологів в тому числі. Мотивацію студента психолога можна зрозуміти як вибіркочу сукупність детермінант (зовнішніх та внутрішніх), що організують, спрямовують і регулюють його професійну освіту у напрямку досягнення цілей діяльності. Професійна мотивація майбутніх психологів визначається стійким інтересом до психологічного знання, бажанням оволодівати професійними навичками, обумовлює позитивне ставлення до праці. Як складне інтегративне утворення, вона виявляє залежність із системою індивідуально-психологічних (прагнення, потреби, нахили, цінності і т.д.) і соціально-

об'єктивних (соціальне та освітнє середовище) чинників, які обумовлюють якість учіння та подальшу самореалізацію. Розвиток професійної мотивації студента психолога відбувається в освітньому середовищі в умовах спеціального організованого впливу на спонукальну сферу конкретними прийомами і засобами, внаслідок чого підсилюється прагнення до досягнення високого рівня професіоналізму в галузі психології.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Наше емпіричне дослідження проходило з квітня 2024 по червень 2024. До дослідження було залучено 35 майбутніх практичних психолога з IV курсу та магістратури Криворізького державного педагогічного університету (очна та заочна форма освіти).

Для вивчення проблеми професійної мотивації, чинників впливу на неї, ми розробили системну стратегію її дослідження (дивись таблицю 2.1.1.)

Таблиця 2.1.1.

Системна стратегія вивчення проблеми формування професійної мотивації

Етап	Зміст
<i>Системно-методологічний</i>	Системний аналіз комплексного вивчення мотиваційно-професійної сфери. Опрацювання науково-психологічної літератури. Узагальнення інформації.
<i>Процедурно-методичний</i>	Планування дослідження. Підбір методів та методик, Формування вибірки. Підготовка діагностичного матеріалу. Вибір режиму дослідження.
<i>Емпірично-дослідницький</i>	Діагностика мотиваційної сфери майбутніх практичних психологів, визначення внутрішніх, зовнішніх мотивів вибору професії, мотивації навчання у освітньому закладі, самооцінки мотиваційно-психологічної мотивації.
<i>Інформаційно-узагальнюючий</i>	Якісний та кількісний аналіз результатів діагностики, підготовка матеріалів для розробки програми розвитку професійної мотивації.

На емпірично-дослідницькому етапі обрано наступні методи та методики діагностики.

1. Для визначення переважаючого типу мотивації - методика «Мотивація професійної діяльності» К.Замфіра-А.Реана. В основу методики покладено концепцію про зовнішню (екстринсивну) та внутрішню (інтринсивну) мотивацію, що посилює розуміння провідного мотиву.

У методиці представлено 7 блоків факторів, які впливають на професійну мотивацію (заробітна платня, кар'єрне зростання, бажання запобігти критики, неприємностей, орієнтація на престиж професії, думку оточуючих, суспільна значущість, задоволення від якісно виконаної роботи). Три показника віднесено до зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ), два - внутрішньої мотивації (ВМ), два - зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Використовуючи 5-бальну систему значущості запропонованих мотивів професійної діяльності (5 - найбільш значущий, 1 – найменш), можна підрахувати показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ), зовнішньої негативної (ЗНМ) мотивації. На основі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості (співвідношення ВМ, ЗПМ, ЗНМ). При інтерпретації враховується: тип мотиваційного комплексу (позитивний: $ВМ > ЗПМ > ЗНМ$ та $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$; негативний $ВМ < ЗПМ < ЗНМ$ $ЗНМ > ВМ > ЗПМ$, проміжний $ВМ = ЗПМ = ЗНМ$); перевага типів мотивації у ступені прояву: чим оптимальніше мотиваційний комплекс, тим більше активність майбутнього фахівця самим змістом майбутньої діяльності.

2. Для самооцінки мотивації - методика Н.Фетіскіна «Самооцінка професійної мотивації», яка дає можливість визначити ступінь усвідомленості, зацікавленості, вираженості мотивації у майбутній професії. У методиці 18 тверджень, позначених літерами (А, Б, В, Г тощо). Потрібно позначити за 5-бальною шкалою ступінь співпадіння твердження з реаліями діяльності досліджуваного (завжди-часто-нечасто-зрідка-ніколи). Відповідно

кожний показник шкали погодженості переводиться у бали (5 - завжди, 1 - ніколи). Згідно набраних балів по формулам поєднання букв ступінь зацікавленості досліджуваного (БЗО - професійна потреба, ДЛС - функціональна зацікавленість, АЖН - допитливість, ГКР - штучна зацікавленість, ЄМТ - епізодична зацікавленість, ВПІ - байдужість). 11 та більше набраних балів - високий рівень професійної мотивації, 6-10 - середній; 5 та менше - низький.

3. Для виявлення мотивів навчання у освітньому закладі щодо набуття професії - методика Т.Ільїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі». У ній 50 тверджень, серед яких 4 нейтральних. Потрібно погодитися (+) чи не погодитися (-) з твердженнями, а потім визначити кількість набраних балів за шкалами, видами мотивів: «пізнавальні інтереси, прагнення до отримання знань, допитливість (макс.12,6 балів)»; «оволодіння професією (макс. 10 балів)», «отримання диплому (макс.10 балів)». До кожної шкали - свій набір балів.

4. Крім того, з досліджуваними було проведено вільне інтерв'ю. Це один з вербально-комунікативних методів, у ході якого визначається ступінь переосмислення, усвідомлення досліджуваними результатів діагностики, профорієнтаційного вибору. Респондентам було запропоновано такі питання:

1. Що мотивувало вас обрати професію психолога - зробіть ранжування за значимістю:

- потреба допомагати іншим;
- вирішення власних проблем;
- набуття статусу; зарплата;
- інтерес до професії;
- можливість самореалізації;
- престижність професії;
- можливість впливати на інших;

- спілкування.
2. Які асоціації у вас виникають при слові «психолог»?
 3. Що означає «професійна мотивація»?
 4. Чи плануєте ви працювати практичним психологом після закінчення навчання?
 5. У якій сфері ви будете працювати як психолог?

Для опрацювання кількісних показників діагностики було використано статистичні методи. Для визначення взаємозв'язку між показниками методик використано кореляційний аналіз Пірсона.

2.2. Кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження

Особливістю сучасного етапу розвитку є зростаюча потреба підвищення якості праці фахівців у всіх сферах діяльності. Професійні компетентності (знання, вміння) фахівця, у тому числі набуті під час навчання, сприяють досягненню високих професійних цілей у майбутньому.

Внутрішнім ресурсом професійного становлення є мотиваційна складова. Мотивація, як сукупність зовнішніх та внутрішніх рушійних сил, спрямовує людину здійснювати якісну діяльність та формує для практичного психолога (утім, як і для інших) професійну мотивацію - невід'ємний елемент результативності у сфері допомоги іншим, саморозвитку.

Етап допрофесійного розвитку становлення будь-якого суб'єкта діяльності (у тому числі, практичного психолога) складається з етапу підготовки до професійного вибору та етапу професійної підготовки. Професійна підготовка психолога, як важливий етап становлення

професіонала, дозволяє сформувати усвідомлене відношення до професії, оволодіти потрібними компетентностями, розвинути професійно-важливі якості та професійну ідентичність. Стадія професійної підготовки, зазвичай, проходить такі фази:

- адаптації (I курс), на якій студенти знайомляться з теоретичними основами та практичними аспектами професійної діяльності, починають формувати потрібні професійні навички, розуміти сутність обраної професії. У студентів першого року навчання уявлення про професію психолога трохи «романтизоване», відірване від реальності. У процесі навчання воно стає більш об'єктивним, але це впливає на мотивацію до професійної діяльності, може навіть з'явитися страх перед професійною ідентифікацією;
- засвоєння діяльності (II-III рік навчання). Майбутній психолог визначає свої професійні інтереси та переваги у професії, більш активно засвоює практичні основи майбутньої діяльності;
- фаза готовності до професійної діяльності (бакалаврат, магістратура). У здобувача освіти вже сформовано потрібний комплекс професійних компетентностей, він знайомий зі специфікою роботи психолога, має сформовану професійну ідентичність.

Саме такий контингент був нашими досліджуваними.

Вивчати мотиваційну сферу здобувача освіти - психолога у процесі набуття професії, ми почали з діагностики за методикою К.Замфіра-А.Реана (дивись таблицю 2.2.1)

Мотиваційна сфера досліджуваних (за методикою К.Замфіра-А.Реана).

Група	Провідна мотивація	К-сть осіб (%)		Мотиваційний комплекс
N=35	ВМ	15	42%	Позитивний ВМ>ЗПМ>ЗНМ та ВМ=ЗПМ>ЗНМ;
	ЗПМ	8	22%	
	ЗНМ	12	34%	Негативний ВМ<ЗПМ<ЗНМ ЗНМ>ВМ>ЗПМ

Опрацьовуючи результати, враховували перевагу типів мотивації один над одним (в залежності від набраних балів) і, відповідно більш негативні комплекси відносили до негативного мотиваційного комплексу. Негативні мотиваційні комплекси, зазвичай, впливають на зниження рівня як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації.

Оптимальні комплекси було віднесено до позитивних мотиваційних комплексів досліджуваних, при наявності яких можливо спостерігати і задоволення від діяльності, і потребу у подальшій самореалізації. Мотивація професійної діяльності - це безпосереднє усвідомлення актуальних потреб особистості, які будуть задовольнятися через виконання конкретних задач та поступову підготовку до професійної діяльності.

За даними діагностики у 64% досліджуваних переважає внутрішня (ВМ) та зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ), хоча досить високий показник (34%) наявності зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ).

Оптимальний варіант 42% тих, хто має внутрішню мотивацію. Вони свідомо обрали професію психолога, зацікавлені у саморозвитку, оволодінні

професійними компетенціями. Можна припустити, що вони планують працювати за фахом, вдосконалюватися у цій професії.

Вибір зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) дозволяє задовольнити соціальні потреби, віднести професію психолога до категорії престижних. Для зовнішньої позитивної мотивації характерна також висока пізнавальна потреба у процесі навчання, суспільна та особистісна значущість професійної діяльності, що в свою чергу вплине на процес професійного самовизначення.

Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ) допомагає запобігти тиску оточення (зокрема, батьків, викладачів), активізує самозахист. Такий вид мотивації є значущим для осіб, які отримують освіту для актуалізації кар'єри, спрямування на поліваріантну кар'єру. Сам автор методики, румунський соціолог К.Замфір під внутрішніми мотивами розумів те, що формується у свідомості самої людини під впливом трудової діяльності, а зовнішня мотивація містить мотиви, які знаходяться за її межами (зарплата, потреба у престижі).

Досліджувані так пояснили результати своєї діагностики.

Оксана О. (ВМ=ЗПМ>ЗНМ): *«не вбачаю нічого поганого у тому, що ти переймаєшся «матеріальними» проблемами у першу чергу. Ніхто наразі не працює за «Дякую, люба» або за копійки. А пристойну заробітну платню можна отримати тільки при умові кар'єрного підвищення у професії, а це можливо лише при якісній роботі».* Така інтерпретація свого мотиваційного комплексу легко пояснюється тим, що для сучасного здобувача освіти студента важливими орієнтирами є матеріальні стимули.

Владлен З. (ВМ>ЗПМ>ЗНМ) *«У мене є невеликий досвід професійної діяльності, крім того, багато уваги приділяю вивченню практики колег, працюючих психологів. Самореалізуватися у професії - це і статус набутти, і заробітну платню достойну отримати».*

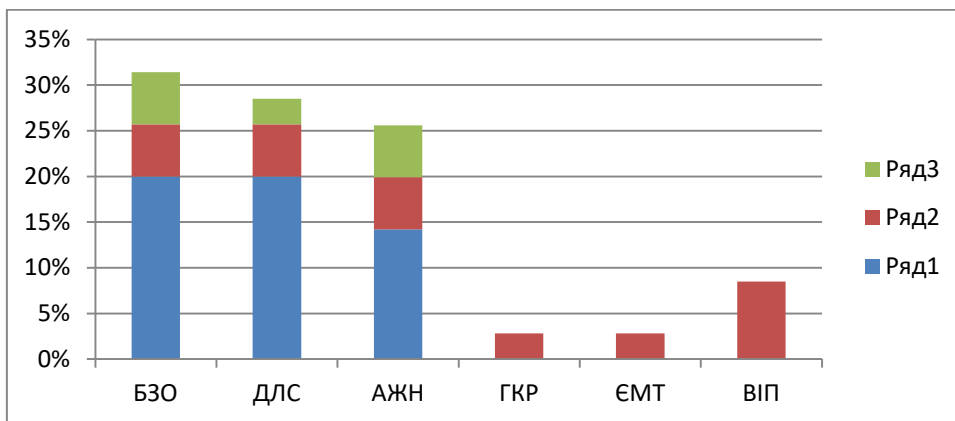
Марина Р. (ВМ<ЗПМ<ЗНМ): *«Зараз для мене реально важливо запобігати неприємностей у навчанні, тому що тільки здолала проблеми «погашення боргів» минулого семестру»*. Наявність такої мотивації у досліджуваної свідчить про те, що і у подальшій професійній діяльності вона буде керуватися мотивами запобігання невдач, критики, зауважень.

Проміжні мотиваційні комплекси (наприклад, ВМ=ЗНМ=ЗПМ) формуються в залежності від рівня прояву кожного виду мотивації. Арина Т. визначає, що всі критерії взаємопов'язані, доповнюють, посилюють один одне: *«Хочеш зробити кар'єру - треба якісно навчатися, якісно навчатися - це запобігати претензії з боку викладачів. Якісне навчання дає можливість отримати задоволення від процесу набуття професії, при якому швидше за все ти сформуєш міцну базу подальшої самореалізації. Самореалізована людина - це і зростання у кар'єрі, набуття авторитету (і відповідно, зарплати)»*.

Зрозуміло, що кар'єрне зростання (з яким пов'язаний соціальний престиж, зарплата) можна розглядати і як суто негативний чинник. Наприклад, коли людина прагне просто функціонувати у професії, а не розвиватися, удосконалюватися, демонструє зовнішню активність без заглиблення у проблему, неуважна до професійно-кваліфікаційного розвитку, прагне до самовираження у професії без наявних до цього даних.

Досить великий показник здобувачів освіти - психологів з переважаючою зовнішньою (позитивною та негативною) мотивацією (20 осіб, 57,1%) дав можливість зробити такі висновки. Зважаючи на те, що діяльність психолога є полімотивованою, важливо актуалізувати зовнішні фактори (якість освіти, підвищення практичної складової у процесі підготовки) для формування внутрішніх (інтринсивних) мотивів, саме вони стають провідними та здійснюють найбільш істотний вплив на подальшу діяльність.

Результати діагностики самооцінки мотивації (методика Н.Фетіскіна «Самооцінка професійної мотивації»), дала можливість визначити ступінь усвідомленості, зацікавленості, вираженості мотивації у виборі майбутньої професії (дивись рис2.1.1.).

Примітки: БЗО - професійна потреба; ДЛС - функціональна зацікавленість; АЖН - розвивальна допитливість; ГКР - показова зацікавленість; ЄМТ - епізодична допитливість; ВІП - байдуже відношення. Ряд 1 - високий рівень; ряд 2 - середній; ряд 3 - низький рівень прояву.

Рис.2.1.1. Самооцінка професійної мотивації (n=35).

Методика була адаптована нами під професію практичного психолога (дивись ДОДАТОК А).

Враховуючи логіку авторів методики, початок професійного інтересу до професії починається з «байдужості» (ВІП), поступово трансформуючись у «епізодичну допитливість» (ЄМТ), а потім зростає до «професійної потреби» (БЗО). Професійна потреба для досліджуваних 4 та 5 року навчання - свідчить про наявний практичний досвід діяльності, який у різний спосіб вплинув на професійну ідентифікацію.

Результати діагностики здобувачів освіти 4-5 року навчання виявилися передбачуваними. Високий рівень (відповідно 20%; 20%; 14,2%) тих, хто має мотивацією професійну потребу (БЗО), функціональну зацікавленість (ДЛС) та розвивальну допитливість (АЖН), вони набрали більше 11 балів. Шкала

«розвивальна допитливість» демонструє підвищення інтересу до діяльності практичного психолога.

У 5 осіб (14,2%) показник прояву низький (5 балів). 5 студентів мають середній бал (7-8) у мотивації показової зацікавленості (ГКР), епізодичної допитливості (ЄМТ), байдужості (ВІП).

Отримані у ході дослідження результати свідчать про перевагу середніх значень (8,9 балів - середній показник) професійної мотивації.

Найвищі показники було виявлено по шкалам «функціональний інтерес» та «професійна потреба», що відображає орієнтацію студентів бакалаврів та магістрів на процес отримання професії у освітньому закладі. 9 балів за показником «розвивальна допитливість» - свідчення, на наш погляд, наявності потенціалу у прагненні набути професію психолога. Позитивним моментом на цих «мотиваційних сходинках» є низькі показники «показової зацікавленості», «байдужості» (середній бал 6,1-5,2), які є предиктором відсутності прагнення до оволодіння професією психолога. Крім того, «показова зацікавленість» висвітлює відношення здобувачів освіти до процесу навчання у освітньому закладі. Низький рівень «епізодичної допитливості» майбутніх психологів потрібно враховувати на формульовальному етапі дослідження як резерву для розвитку професійної мотивації.

Майбутнім фахівцям (у тому числі, психологам) властива позитивна оцінка себе, своїх властивостей, достатній рівень внутрішньої чесності, прагнення до самовивчення, самокритичності, рефлексивності. Тому самооцінювання своєї професійної мотивації передбачало, в першу чергу, визначення ступеню усвідомленості обраної професії.

Для підвищення достовірності результатів дослідження здобувачам освіти пропонувалося самотужки підсумувати результати (рефлексувати).

Зокрема, Олена Л. підтвердила, що з нетерпінням чекає можливості перевірити отримані знання на практиці, постійно слідкує за новітніми науковими публікаціями, дуже високо цінує тих викладачів, які не посилаються на класичні, але «застарілі» дослідження, а пропонують новий матеріал з зарубіжних джерел. Важливими для неї стають не академічні викладачі, носії теоретичних знань, а психологи-викладачі з досвідом роботи. *«Завдання практичної діяльності психолога у практикорозвивальних курсах, потребують впевненості, ініціативності, готовності працювати в умовах невизначеності. Практичний психолог з досвідом роботи демонструє професійні дії у вирішенні задач діагностики, консультування, корекції, залучає до цього студентів, що також позначається на їх професійній мотивації»*. Також здобувачка освіти пробує надавати психологічний коментар до проблемних ситуацій з життя, фільмів, особливо у віковому аспекті.

Для Вероніки С. також важливо знати теоретичне обґрунтування подій, з якими вона буде працювати як психолог (у неї переважає «функціональний інтерес»). Після знайомства з теорією, студентка передивляється відеоматеріали відомих українських психологів практиків (Д.Карпачова, Н.Холоденко, В.Науменко) з метою знайомства з практичними навичками їх роботи. Має наукові публікації щодо проведених досліджень (конфліктності у педагогічному колективі). Для неї важливо опинитися в ситуаціях, де можна використати свої професійні навички, при цьому мотивація стає рушійною силою у професійному становленні.

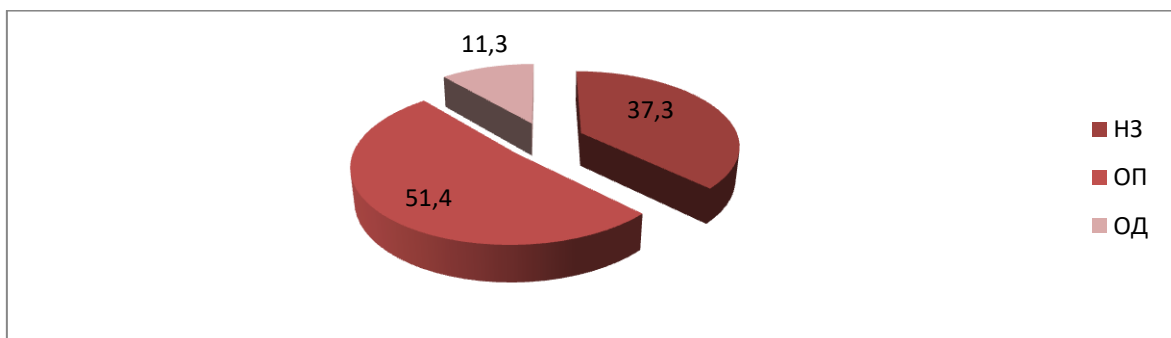
«Розвивальна допитливість» дев'яти осіб свідчить про те, що у їх оточенні були (є) працюючі психологи, робота яких надихнула на знайомство з професією (спочатку теоретичним, потім мотиваційним етапом у виборі професії). Навчання на спеціальності «практична психологія» переконало їх у правильності вибраного життєвого шляху. Яна Г. пояснила, що «допомога іншим людям у вирішенні проблем - це благородна справа»,

тому вона з задоволенням читала про психологічну допомогу, потім вирішувала у якій галузі працювати (дитячий, кризовий психолог, сімейний тощо). Але зараз студентка розуміє необхідність підвищення ролі психолога у реабілітаційних заходах з військовими, переміщеними особами.

Потребують аналізу відповіді тих студентів, які назвали основними мотивами вибору професії тільки «зацікавленість», «допитливість», або навіть «байдужість». Світлана Д. не жалкує про вибрану професію, але планує зробити її в першу чергу «допомагаючою» для себе та рідних. Єлізавета С., Вікторія Г. підкреслили, що запропоноване освітніми програмами з психології не знадобиться у майбутній професії, вважають за потребу збільшити практичну складову навчання (хоча у процесі навчання дозовано опрацьовують теоретичні знання, на практиці не прагнуть перебувати більше ніж заплановано).

Для виявлення мотивів навчання у освітньому закладі щодо набуття професії - використано методику Т.Льїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі».

Результати діагностики з визначення мотивації навчання у вищому освітньому закладі представлено на рис.2.1.2.

Примітки: НЗ - Набуття знань; ОП - отримання професії; ОД - отримання диплому.

Рис.2.1.2.Мотивація навчання у вищому освітньому закладі

51,4% досліджуваних основною мотивацією навчання обрали - отримання професії психолога. Мотиви професійного вибору, на наш погляд, залежать від вже сформовано відношення до навчання, уявлення про професію, відношення до неї як прояву сукупних мотивів її вибору. Зважаючи на те, що досліджувані студенти 4-х курсів та магістратури, то вони вже пройшли етап кризи професійного навчання (як правило, це III курс), який формує дисонанс між отриманими теоретичними знаннями та можливістю застосування їх на практиці. Про це повідомила здобувач освіти

Ірина Ш. «Про професію психолога я мріяла з 15 років, тому не вагалася у її виборі. На першому курсі побачила, що «психолог» - це не той ідеальний образ «швидкої допомоги», який сформувався у моїй уяві. Це, в першу чергу, формування величезного теоретичного підмурку, вивчення предметів, які не зрозуміло для чого потрібні майбутньому психологу. Потім два роки відчувала, що мотивація децю знизилася, це позначалося на учбовій діяльності, але практика, додатковий розвиток, знайомство з передовим досвідом роботи психолога (навіть через перегляд фільмів) переконав мене у правильності вибору».

Катерина К., для якої також основне - набути професію психолога, зазначила: *«Мене не тільки наповнили базовими знаннями з психології, але й сформували моє «професійне Я». Можу сказати, що нами не просто «технічно» керували викладачі, спрямовуючи на те, що запам'ятати, що записати. Вони прагнули максимально ознайомити з практичним досвідом роботи. Тобто, поєднали теоретичні знання, практичні навички, соціальний досвід, активізували особистісні властивості, які допоможуть у процесі».*

На початковому етапі набуття професії (незалежно від її виду), важливе формування учбово-пізнавальних компетенцій, які складають основу для оволодіння будь-якою діяльністю. Тому мотиви набуття знань, позитивного відношення до навчання, підвищення відповідальності в навчанні, розуміння його соціальної значущості також важливі. 37,3% досліджуваних визначили

їх як основні при навчанні. Олена М. так пояснила свій вибір: *«Так, нам викладають достатню кількість предметів, які знадобляться у майбутньому. Крім того, приділяють увагу формуванню мета професійних компетенцій, які можна застосовувати у будь-якій професії (встановлення контакту, спілкування, формування довіри, планування, організацію зворотного зв'язку). Але у сучасному швидкозмінному світі потрібно багато уваги приділяти саморозвитку, наразі для цього є достатньо курсів, семінарів, платформ».*

Сергій Б. підкреслив важливість рівня знань, інтелектуального розвитку, запобігання стереотипів мислення для практичного психолога. У такого фахівця, на думку досліджуваного, повинно розвиватися логічне, понятійне, критичне мислення, яке допоможе зрозуміти приховані від спостереження деякі психічні процеси, стани, емоційні переживання.

Особливої уваги потребував аналіз тієї групи з 4-ох досліджуваних, для яких основна мотивація навчання на спеціальності «психологія» - отримання диплому (з них у 2 досліджуваних високий рівень вираженості цього мотиву, у 1 - середній, у 1 - низький). Значущим компонентом учбово-професійної мотивації майбутнього психолога є мотиви розуміння призначення професії, які проявляються як професійна спрямованість, інтерес до професії, прагнення присвятити їй своє життя. У ідеалі мотиви призначення професії повинні співпадати з мотивами її вибору, чого не спостерігалось у цих 11,3% досліджуваних. «Цінність отримання вищої освіти у світі не знизилася, диплом продовжує відігравати значну роль у працевлаштуванні», «Навчання на цій спеціальності більш легке ніж, наприклад, на інформатиці, хімії», «Диплом про вищу освіту знадобиться у житті» - саме цим пояснили свій вибір такого мотиву. Визнали, що прагнення до оволодіння знаннями у них - слабо виражене, не виникає особливої зацікавленості бажання поглиблювати свої знання, розвивати навички у інший спосіб. У поясненнях наявне домінування екстернального

локусу контролю («Диплом - це тільки скоринка, яка не дає швидкого старту. Потрібно ще багато речей - кабінет, обладнання, коло грошовитих клієнтів - для того, щоб побачити користь від професії»). Досліджувані мають труднощі у цілепокладанні, прагнуть жити за принципом «тут і зараз», що може пояснюватися невдалим досвідом минулих років. Одна з досліджуваних до такого пояснення додала «мати диплом психолога - це модно».

Окремо, слід проаналізувати відповіді тих досліджуваних, хто отримує професію психолога як другу вищу. Основними детермінантами вони називали:

- необхідність у сучасних соціальних та економічних умовах переглядати критерії професійної діяльності особистості. Все частіше фахівці стикаються з необхідністю вирішувати проблеми, які потребують знань з різних наук (особливо психології);
- врахування швидкоплинності технологічного та суспільного прогресу, змін у набутій раніше професійній діяльності, яка втрачає свою актуальність або взагалі зникає з ринку праці. Психологія в силу своєї актуальності, популярності, можливості застосування у різних сферах життя, приваблює значну кількість фахівців;
- ускладнення соціальної ситуації (як наразі в Україні), яка сприяє затребуваності психологічних знань як на рівні суспільства (допомога іншим), так і при самопомозі.

При спілкуванні з цією групою досліджуваних можна зробити такі висновки:

- особистісна мотиваційна готовність до професійної діяльності у них сформована, вони неодноразово підкреслювали потребу набути знання, щоб потім бути успішним у професії;
- рефлексивність - на низькому рівні. Досліджуваним важко провести аналіз діяльності, використати набутий досвід у складних ситуаціях;

- наявна усвідомленість сформованості певних професійно-важливих якостей, але існує страх застосовувати їх на практиці роботи з клієнтом;
- важкість у плануванні діяльності, визначені шляхів досягнення мети. Основним шляхом називають «метод проб та помилок», спроба аналізу та оцінки проміжних результатів діяльності відсутня.

Взаємодоповнюючим методом дослідження питання вважаємо інтерв'ювання досліджуваних, у ході якого можна поставити уточнюючі питання, отримати більш щирі відповіді завдяки неформальному спілкуванню, підвищити зацікавленість у самодіагностиці, рефлексуванні досліджуваних. Хоча залишається деякий ризик суб'єктивності інформації, досить трудомісткий процес опрацювання даних. Було отримано та опрацьовано відповіді на запропоновані питання.

1. Що мотивувало вас обрати професію психолога - зроби ранжування за значимістю:

- потреба допомагати іншим;
- вирішення власних проблем;
- набуття статусу; зарплата;
- інтерес до професії; здатність до самореалізації;
- престижність професії;
- можливість впливати на інших;
- спілкування.

2. Які асоціації у вас виникають при слові «психолог»?

3. Що означає «професійна мотивація»?

4. Чи плануєте ви працювати практичним психологом після закінчення навчання?

5. У якій сфері ви будете працювати як психолог?

У ранжуванні варіантів вибору професії психолога (питання 1) більшість (62,1%) назвали «потребу допомагати іншим», «інтерес до професії», «потребу розібратися з власними проблемами». Тобто, можна припустити, що у них переважають внутрішні: пізнавальні, альтруїстичні мотиви, мотивація самодопомоги.

«Здатність до самореалізації, саморозвитку» (як внутрішній мотив) назвали провідними два здобувача освіти (5,7%).

«Престижність професії», «набуття статусу», «отримання зарплати», «використання знань на практиці» (як зовнішні позитивні мотиви) вибрали здобувачі освіти, які на попередніх етапах діагностики визначили основною мотивацію «отримання диплому». Таких 11,3%. Слід зазначити, що у 15,6% не був визначений конкретний внутрішній індивідуальний мотив, що може свідчити про наявність кризи професійного самосвідомості. Але в узагальненому вигляді можна підсумувати - у більшості здобувачів освіти внутрішні професійні мотиви переважають над зовнішніми, а позитивні зовнішні мотиви над негативними.

За допомогою кількісного контент-аналізу було вивчено асоціативний ряд, який викликає при слові «психолог». Названо терміни, які можна віднести як до професії психолога, так і до діяльності психіатра, психотерапевта: «допомога», «підтримка», «пояснення», «пошук шляхів», «стрес», «депресія», «душа», «антидепресанти», «розуміння», «порятунок».

Професійна мотивація у асоціаціях - це «мета-завдання», «ціле покладання», «поштовх», «спонука», «розвиток», «саморозвиток», «самовдосконалення», «прагнення», «робота», «системність», «майбутнє», «успіх», «кваліфікація».

71% планує працювати практичним психологом або за спеціальністю (різноманітних закладах), спробувати індивідуальну діяльність (питання 4-5).

Хоча були відповіді «спробую», «подивлюся, які будуть можливості», «тільки після реального першого практичного досвіду, коли оціню свої здібності», що свідчить про недостатність сформованих компетенцій та страх потерпіти невдачу. Тобто, якщо говорити про мотиваційну готовність психологів до майбутньої діяльності, то досліджувані продемонстрували такі елементи (дивись таблицю 2.2.2.):

Таблиця 2.2.2.

Мотиваційна готовність до професійної діяльності

Позитивне відношення до професії «психолог»	Перевага позитивної зовнішньої та внутрішньої мотивації
Потреба у практичній діяльності	Альтруїстичні, пізнавальні, соціальні мотиви у діяльності
Потреба самовдосконалення	Мотивація досягнень у сфері практичної психології

Математичні методи у кожному конкретному випадку використовуються для реєстрації, побудови шкал, присвоєння рангів, встановлення кореляційних зв'язків тощо.

В рамках проведеного дослідження було здійснено кореляційний аналіз Пірсона з метою оцінки зв'язків між психологічними чинниками, що впливають на розвиток професійної мотивації студентів психологічних спеціальностей. Обробка статистичних даних здійснювалась через програму SPSS Statistics (дивись таблицю 2.2.3).

Результати кореляційного аналізу показали наявність позитивний кореляційних зв'язків між рядом шкал методик, які були задіяні у діагностичному дослідженні. Зокрема, високий кореляційний зв'язок було зафіксовано між шкалою «внутрішня позитивна мотивація (ВПМ)» за методикою К.Замфіра-А.Реана і шкалами методики Н. Фетіскіна «професійна

потреба (БЗО)» (0,803) і «функціональна зацікавленість (ДЛС)» (0,745). Кореляційний зв'язок середньої помірності було зафіксовано і зі шкалою «набуття знань (НЗ)» за методикою Т. Ільїної (0,458).

Таблиця 2.2.3.

Таблиця виражених кореляційних зв'язків Пірсона

		ВПМ	БЗО	ДЛС	НЗ	ЗНМ	ОД
ВПМ	Кореляція	1	,803**	,745**	,458**	-,302	-,214
	Пірсона						
БЗО	Знач.		,002	,002	,002	,002	,171
	Кореляція	,803**	1	,642**	,202	-,204	-,312
Пірсона							
ДЛС	Знач.			,002	,001	,001	,002
	Кореляція	,745**	,642**	1	,284	-,282	-,214
Пірсона							
НЗ	Знач.			,002	,001	,068	,154
	Кореляція	,458**	,202	,284	1	-,362	-,046
Пірсона							
ЗНМ	Знач.			,002	,001	,002	,766
	Кореляція	-,302	-,204	-,282	-,362	1	,672**
Пірсона							
ОД	Знач.			,002	,002	,002	,002
	Кореляція	-,214	-,312	-,214	-,046	,672**	1
Пірсона							
	Знач.			,171	,766	,002	

Аналізуючи отримані кореляційні зв'язки між "внутрішньою позитивною мотивацією (ВПМ)" та "професійною потребою (БЗО)" ($r = 0,803$) можемо припустити, що внутрішня мотивація, що охоплює інтерес та задоволення від діяльності сама по собі, може бути значимим чинником для визначення і стимулювання професійних потреб. Студенти психологи, що мають високий рівень внутрішньої мотивації, можуть відчувати сильнішу потребу досягти успіху в своїй майбутній професії, що, в свою чергу, спонукає їх до більш активного залучення у навчальну та професійну діяльність.

Кореляція на рівні 0,745 між внутрішньою мотивацією та функціональною зацікавленістю підкреслює, що студенти, які зацікавлені у своїй спеціальності на внутрішньому рівні, також мають схильність більше цікавитися практичними аспектами своєї професії. Це може включати бажання розуміти, як теорії та знання можуть бути застосовані у реальних умовах, забезпечення більшої уваги до деталей практичної роботи та глибшого занурення у професійну діяльність. Цей зв'язок підтверджує, що мотивація не лише впливає на теоретичний інтерес до предмету, а й має зв'язок з його практичною стороною, що є важливим для формування професійних навичок.

Показовими для нашого дослідження були кореляційні зв'язки між шкалою «зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)» і шкалою «байдуже відношення (ВІП)» за методикою Н. Фетіскіна (0, 672) і шкалою «отримання диплому (ОД)» за методикою Т. Ільїної (0, 482).

Кореляційний зв'язок між "зовнішньою негативною мотивацією (ЗНМ)" і "байдужим відношенням (ВІП)" ($r = 0,672$) вказує на те, що зовнішня негативна мотивація, яка часто включає стимули, пов'язані з уникненням негативних наслідків (наприклад, покарання або критика), може вести до формування байдужості серед студентів. Студенти, які відчувають зовнішній тиск або страх перед негативними наслідками, можуть менше цікавитися навчальним матеріалом та професійним зростанням, що призводить до відчуття відчуження та відсутності зацікавленості.

При цьому, кореляційний зв'язок між "зовнішньою негативною мотивацією (ЗНМ)" і "отриманням диплому (ОД)" ($r = 0,482$) може вказувати на те, що студенти, мотивовані бажанням уникнути негативних наслідків (наприклад, соціального осуду або втрати репутації), можуть також прагнути до завершення освіти як засобу досягнення мінімально необхідних критеріїв успішності. Ці студенти можуть сприймати диплом як "квиток" або формальну вимогу, яка має бути виконана для уникнення негативних

наслідків, але не обов'язково як крок до особистісного розвитку або професійної реалізації.

Отже, на основі кореляційного аналізу Пірсона в рамках дослідження психологічних чинників розвитку професійної мотивації студентів психологів було встановлено значущі зв'язки між шкалами внутрішньої та зовнішньої мотивації і ставленням до навчального та професійного процесу. Зокрема, сильний позитивний зв'язок між внутрішньою позитивною мотивацією та професійною потребою та функціональною зацікавленістю підкреслює важливість мотивації, що випливає з внутрішніх переконань, для активізації професійного зростання та бажання навчатися. Водночас, кореляції зовнішньої негативної мотивації з байдужим відношенням та прагненням до отримання диплому як засобу уникнення негативних наслідків підтверджують потребу в переосмисленні підходів до стимулювання студентів. Ці результати можуть слугувати основою для розробки корекційно-розвивальної програми, що буде сприяти глибшому залученню студентів у професійний розвиток та мати позитивне ставлення до освітнього процесу. Таким чином, з метою більш оптимального розвитку професійної мотивації у студентів-психологів при підготовці фахівців, слід актуалізувати (особливо для випускників бакалаврату та магістратури) необхідність розвитку внутрішніх професійних мотивів, їх усвідомлення, диференціації, а також таких мотивів як альтруїстичні, соціальні, пізнавальні, мотивацію до саморозвитку у творчій діяльності.

Висновки до розділу 2

Емпіричне дослідження проходило з квітня 2024 по червень 2024. До дослідження було залучено 35 майбутніх практичних психолога з IV курсу та

магістратури Криворізького державного педагогічного університету (очна та заочна форма освіти).

Для визначення переважаючого типу мотивації - методика «Мотивація професійної діяльності» К.Замфіра-А.Реана. За даними діагностики у 54% досліджуваних переважає внутрішня (ВМ) та зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ), високий показник (34%) наявності зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Великий показник здобувачів освіти - психологів з переважаючою зовнішньою (позитивною та негативною) мотивацією (20 осіб, 57,1%) означає потребу актуалізувати зовнішні фактори (якість освіти, підвищення практичної складової у процесі підготовки) для формування внутрішніх (інтринсивних) мотивів, саме вони стають провідними та здійснюють найбільш істотний вплив на подальшу діяльність.

Для самооцінки мотивації використано методику Н.Фетіскіна «Самооцінка професійної мотивації», Результати діагностики здобувачів освіти 4-5 року навчання: високий рівень (відповідно 20%; 20%; 14,2%) тих, хто має мотивацією професійну потребу (БЗО), функціональну зацікавленість (ДЛС) та розвивальну допитливість (АЖН), вони набрали більше 11 балів. У 5 осіб (14,2%) показник прояву низький (5 балів). 5 студентів показали середній бал (7-8) у мотивації показової зацікавленості (ГКР), епізодичної допитливості (ЄМТ), байдужості (ВІП).

Отримані у ході дослідження результати свідчать про перевагу середніх значень (8,9 балів - середній показник) професійної мотивації.

Для виявлення мотивів навчання у освітньому закладі щодо набуття професії упроваджена методика Т.Льїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі». 51,4% досліджуваних основною мотивацією навчання обрали - отримання професії психолога. 11,3% - «отримання диплому»

З досліджуваними було проведено вільне інтерв'ю.

Кореляційний аналіз між даними діагностики показав сильний позитивний зв'язок між внутрішньою позитивною мотивацією та професійною потребою та функціональною зацікавленістю. Це підкреслює важливість мотивації, що випливає з внутрішніх переконань, для активізації професійного зростання та бажання навчатися. Водночас, кореляції зовнішньої негативної мотивації з байдужим відношенням та прагненням до отримання диплому як засобу уникнення негативних наслідків підтверджують потребу в переосмисленні підходів до стимулювання студентів. Ці результати можуть слугувати основою для розробки розвивальної програми, що буде сприяти глибшому залученню студентів у професійний розвиток та мати позитивне ставлення до освітнього процесу.

РОЗДІЛ 3.

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

3.1. Обґрунтування теоретико-методологічних засад програми розвитку професійної мотивації майбутніх психологів

Сучасна освіта - складний багаторівневий, інтегративний процес, який не тільки формує навички та вміння майбутньої професії, а також сприяє формуванню особистості професіонала у цілому. У сучасному світі зростає цінність та значущість професійної освіти, у результаті чого підвищуються вимоги до якості підготовки фахівця. Перевагу надають таким, які не тільки мають сукупність професійних компетенцій, а й багатий потенціал своєї особистості, схильної до самоактуалізації, самоосвіти у професії. Основним чинником впливу на формування такого фахівця є вмотивована психологічна готовність до професійної діяльності психолога.

Вмотивована психологічна готовність до професійної діяльності - це взаємодія відповідних компонентів (див.рис3.1.1.), у якій мотиваційний компонент є основним чинником:

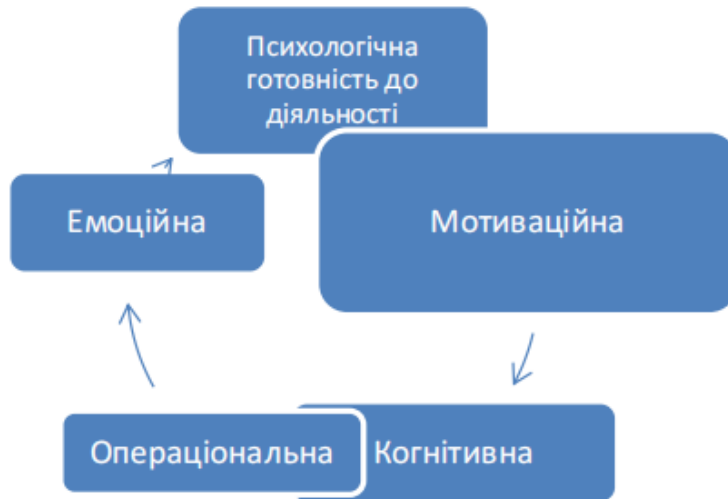

Рис.3.1.1. Компоненти готовності до професійної діяльності

Формування професійної мотивації в процесі навчання у вищому освітньому закладі вивчається у контексті відповідного компонента психологічної готовності до діяльності психолога. Аналізуючи роботи зарубіжних та вітчизняних дослідників, можна узагальнити декілька загально прийнятих положень:

- професійна діяльність психолога та її успішність детермінується зовнішніми та внутрішніми чинниками (мотивами);
- поділ мотивів на зовнішні та внутрішні є загальним підходом у вивченні мотивації професійної діяльності;
- кращим варіантом сформованості мотивації є її внутрішня складова, яка виникає із потреб, інтересів фахівця: такий працівник потребує менше зовнішніх чинників для стимуляції діяльності;
- внутрішні та зовнішні мотиви формують мотиваційну сферу психолога.

Мотиваційна сфера представляє собою найбільш значущу компоненту гармонійного розвитку особистості майбутнього професіонала. Не буде помилкою сказати, що саме гармонійно розвинена мотиваційна сфера (професійна мотивація) є запорукою успішного становлення майбутнього психолога.

Професійна мотивація - це безпосередня сукупність певних факторів та процесів, які спонукають та спрямовують особистість до оволодіння професією, постійного саморозвитку. Існує чітка структура професійної мотивації - це три взаємопов'язаних підструктури аксіологічних (загально-ціннісних) факторів:

- професійно важливі якості;
- соціально-психологічні установки на саморозвиток, самокорекцію, розвиток здібностей;
- мотивації можливості регуляції саморозвитку.

Умови вищого освітнього закладу (як зовнішній чинник) мають неабиякий потенціал для розвитку професійної мотивації майбутніх психологів. Утім, потрібно робити це систематизовано, організовано, контрольовано. На нашу думку, ефективним методом буде розвивальна програма, яка складається з відповідних модулів та спрямована на розвиток професійної мотивації.

Для упровадження програми найбільш ефективною буде така форма як тренінг. Тренінг, на переконання вітчизняних та зарубіжних науковців, є ефективним інструментом для особистісного розвитку, зокрема, її професійної мотивації. Тренінг сприяє:

- підвищенню впевненості у своїх знаннях, вміннях, навичках;
- активізації та розвитку внутрішньої мотивації, пов'язаної з інтерактивними формами роботи, підвищенням інтересу до предмету, можливостями самореалізації;
- підсиленню можливостей ознайомитися з практичним досвідом працюючих психологів, засвоїти нові методи та методики;
- створенню дружньої атмосфери, яка покращує міжособистісні відношення.

Результатом упровадження розвивальної програми повинно стати переосмислення власного професіонального вибору, визначення рівня сформованості своїх професійних якостей, потрібних для майбутньої професії, формування внутрішньої стійкої мотивації до засвоєння професії, удосконалення в ній, нормалізація міжособистісних відношень у групі здобувачів освіти.

Зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві, пов'язані зокрема, з трансформацією освітнього процесу, потребують нових вимог до кваліфікаційних характеристик психологів. У процесі підготовки до професійної діяльності наразі зафіксовано:

- незначну перевагу мотивації отримання професійних знань; мотивації досягнення успіху;
- низький рівень рефлексивності, складність в упровадженні набутого теоретичного досвіду у долатті перешкод професійної діяльності;
- недостатнє усвідомлення необхідності подальшого професійного саморозвитку.

Тому потрібно максимально використати період студентства (юнацький вік) для підвищення мотивації майбутніх психологів у процесі професійного самовизначення. І.Кон визначав, що професійне самовизначення проходить довгий шлях розвитку, починаючи з зародків у ігровій діяльності дитини. Закінчується процес самореалізації у юнацькому віці, коли постає потреба: а)обрати професію; б) реалізуватися у ній.

На початку навчання уявлення про професію, зазвичай, ідеалізовані, тому і мотиви різні. Спостерігаються більш виражені внутрішні професіональні мотиви: бажання відповідати суспільному благу, соціальна спрямованість. У процесі навчання, коли набуваються знання, поширюється досвід за допомогою викладачів, вибір може бути переосмисленим. Мотиви стають більш диференційованими: починають переважати мотиви

продуктивних тенденцій: прагнення до самореалізації, досягнення більше значущі ніж споживацькі. Значна кількість здобувачів освіти зберігає мотив отримання диплому.

Вважається, що у основі кризи юнацького віку може бути співвіднесення ідеального уявлення про професію і реальної професії, необхідність дієвого підтвердження професійного вибору. Співвідношення реальних і ідеальних уявлень про професію є провідним механізмом професійного самовизначення та впливає на мотивацію навчання у вищому освітньому закладі на етапі підготовки до набуття професії.

У теоретичному розділі було надано змістовні та динамічні характеристики професійної мотивації, які ми враховувати при розробці тренінгу. Мова про:

- самостійність як прояв спонукання без зовнішньої допомоги інших;
- домінування одного з мотивів як переважаючого у структурі особистості;
- стійкість збереження мотиву довгий проміжок часу у різних ситуаціях (складних, екстремальних);
- широта як здатність розповсюджуватися на різну кількість об'єктів, ділянок роботи;
- зміна складу спонук професійної мотивації, поява нових мотивів, зникнення старих. Наприклад, психолог може почати працювати для отримання заробітної плати, а потім з'являються мотиви зацікавленості у покращенні якості праці, творчості;
- перехід від мотивів професійної діяльності до мотивації професійного спілкування та професійного розвитку;
- рух від вузько результативних мотивів репродуктивної діяльності до процесуальних, творчих;
- зміна модальності мотивації у професійній діяльності. Наприклад, мотив поміняти професію може змінитися мотивом інтересу до нового змісту,

мотив незадоволення результатом - на протилежний (в залежності від успіхів у діяльності).

Важливо на на раніх етапах навчання у вищому освітньому закладі та у подальшій тренінговій роботі вести спеціально організовану роботу по формуванню мотивів розуміння призначення професії, мотивів професійної діяльності та мотивів прояву особистості у професії, які складають у своїй сукупності мотивацію професійної діяльності. Потрібно починати формування мотивації з її вивчення, продовжувати підтримувати інтерес до професійної діяльності.

Інтерес може втрачатися у результаті труднощів, пов'язаних з невідповідністю досвіду студентів вимогам вищого навчального закладу, необхідністю вивчати багато загальноосвітніх дисциплін. Для формування стійкої мотивації до професії психолога слід враховувати динамічні властивості мотивації - здатність зберігати захопленість обраною спеціальністю, готовність до додання об'єктивних труднощів. У своїй сукупності названі компоненти, відображають зміст учбово-пізнавальної мотивації, створюють основу для формування надзвичайно цінного мотиву професійної діяльності - мотива досягнення.

Важливо формувати метапрофесіональні компетенції, ключові компетенції (потреба у самоосвіті, саморозвитку, пізнавальний інтерес до суміжних галузей знань, активність, ініціативність, особиста зацікавленість у результатах своєї діяльності), які затребувані у більшості професій та гарантують професійну мобільність, універсальність фахівців

У розробці програми тренінгу враховувалася інтелектуальна діяльність (складна аналітико-синтетична діяльність, здатність робити умовисновки) як метакогнітивана компетентність. Вона сприятиме кращому розумінню прихованих від безпосереднього спостереження внутрішніх механізмів особистості в цілому, її психічних процесів станів, емоційних переживань.

Також у процесі розробки програми слановано підвищити розуміння призначення професії, воно повинно співпадати з мотивами вибору професії.

Програма передбачала поетапне формування професійної мотивації:

- орієнтація на особистісні інтереси та прагнення досліджених. Мотивація буде вище, якщо робота відповідає захопленням та меті;
- використання сучасних технологій у навчання, це підвищує зануреність у процес та краще розуміння матеріалу. До сучасних технологій можна віднести: блоги, чати, віртуальну реальність, 3D-друк, проектну діяльність. У ідеалі (при наявності можливостей) значну роль може зіграти віртуальна реальність. Саме вона робить процес розвитку більш наочним, доступним, захоплюючим, створює штучний світ, ілюзію присутності у віртуальній обстановці, підвищує кількість семантичних зв'язків у мисленні, дає можливість по-новому подивитися на учбовий матеріал, запам'ятати, зрозуміти концепції, що вивчаються, розширити зону пошуку рішень;
- створення умов для підвищення пізнавальної активності.
- врахування індивідуальних особливостей, тому що підхід до мотивації повинен бути гнучким та адаптованим під конкретну людину;

У подальшій практичній діяльності питому вагу може зіграти поєднання матеріальної та нематеріальної мотивації (можливості для реалізації здібностей, самореалізації, кар'єрного зростання).

3.2. Програма розвитку професійної мотивації у період навчання у освітньому закладі

Розвиток професійної мотивації, доречний та необхідний в умовах вищого освітнього зкладу, передбачає розробку програми, упровадити яку плануємо на формувальному етапі дослідження у майбутньому.

Мета програми - розвиток професійної мотивації, самомотивації, навичок самомотивації у майбутніх психологів.

Завдання програми:

- розвивати уявлення про мотивацію, самомотивацію, її структуру та механізми;
- удосконалювати себе як суб'єкта професійної діяльності;
- підвищувати рівень самостійності, ініціативності, інтересу до професії психолога;
- формувати вміння побудови стратегій професійного розвитку;
- удосконалювати професійні вміння шляхом занурення в умови професійної діяльності, виконання завдань;
- розвивати навички метакомпетенцій, необхідних для будь-якої діяльності: цілепокладання, планування, контролю, корекції;
- актуалізувати потреби у постійному саморозвитку.

Форма - психологічний тренінг. 10 занять по 2 години.

Структура розвивальної програми представлена у таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1.

Структура та зміст розвивальної програми «Професійна мотивація як чинники ефективності практичного психолога»

Мета	Зміст роботи
Організаційно-мотиваційний	
Організувати тренінговий простір для проведення занять, розробити правила	Виявлення індивідуальних особливостей учасників тренінгу, індивідуальних

<p>роботи у групі..</p> <p>Сформувати вибірку, ознайомити учасників з метою та задачами тренінгу</p> <p>Підвищити зацікавленість у можливостях професії психолога.</p>	<p>особливостей їх мотивації, самомотивації.</p> <p>Сприяття покращенню міжособистісних відношень.</p> <p>Знайомство з формати і методами роботи з науковими джерелами з метою покращення відповідних навичок.</p>
<p>Інформаційно-розвивальний</p>	
<p>Актуалізувати знання щодо мотиваційної сфери особистості, її структури, механізмів, ролі мотивації у організації ефективної діяльності.</p> <p>Ознайомити з процесом самомотивації як стимула до саморозвитку</p> <p>Розвивати метакомпетентності щодо покращення мотивації, самомотивації: цілепокладання, планування, контролю, ефективної роботи з джерелами інформації, клієнтами..</p>	<p>Знайомство з технологіями постановки мети, планування, контролю та корекції дій.</p> <p>Спонування учасників до пошуку та презентації основних теоретичних засад щодо професійної мотивації.</p> <p>Інтерактивні взаємодія у грі, форсайт-сесіях, практикумах, дебатах.</p> <p>Діагностика та самодіагностика.</p>
<p>Рефлексивно-підсумковий</p>	
<p>Визначити динаміку професійної мотивації.</p> <p>Налагодити зворотній зв'язок з учасниками тренінгу .</p> <p>Деталізувати усвідомлення ролі професійної мотивації у майбутній діяльності психолога.</p>	<p>Індивідуальні, домашні, додаткові завдання для поширення обсягу знань щодо професійної мотивації.</p> <p>Організація шерингу для отримання зворотнього зв'язку.</p> <p>Закріплення ключових моментів.</p>

Концепція кожного заняття тренінгу представлена на рис.3.2.1.

Рис.3.2. Структура занять розвивальної програми

Тематика тренінгових занять була наступна:

«*Мотив, мотивація, мотивування, мотиваційна сфера*». Заняття, на якому потрібно поновити знання означених термінів, понять, процесів за таким планом:

1. Що таке мотив, мотивація. Її роль у житті людини.
2. Види мотивації.
3. Причини зниження мотивації.

Заняття провести у вигляді міні-лекторію, інформацію підготувати як домашнє завдання. Порекомендувати мотиваційні фільми для глядачів різних аудиторій.

«*Знайомтеся, це Я!*», на якому, зазвичай, відбувається знайомство членів групи, формування установки на самопізнання та саморозвиток, підвищення інтересу до тренінгу, уточнення образу Я (саморозуміння, визначення своїх цінностей, змістів, потреб, мотивів).

«Я - практичний психолог», де буде уточнюватися образ професійного Я, розуміння професії її різноманітних сторін, розширення уявлення про себе як суб'єкта професійної діяльності. Планується запросити особисто (чи зібрати попередню інформацію) про ефективних практичних психологів різного спрямування.

«Як мотивація мене до професії привела», мета заняття - формування основ професійній самомотивації, самогенеруючої мотивації. На занятті потрібно буде проаналізувати результати самодіагностики мотиваційної сфери і особистісних властивостей (за 16-факторним питальником Р.Кетела) і провести диспут, який дозволить співвіднести мотивацію у виборі професії і наявні особистісні риси. Наприклад, мотивація професійної допомоги з орієнтацією на саморозвиток, внутрішню потребу діяльності, спрямована на надання професійної допомоги іншим передбачає наявність таких особистісних рис як: комунікабельність, емоційна стабільність, самствердження, сміливість, висока нормативність, врівноваженість, дипломатизм. Мотивація на вирішення власних проблем, яка порушує процес професійної самоідентифікації, потребу у самствердженні, може поєднуватися з експресивністю, підозрілістю, тривожністю, радикалізмом; напруженістю. Зовнішня мотивація, яка передбачає матеріальну винагороду може бути у психологів з високим рівнем тривожності, мрійливими, напруженими. Мотивація спілкування (аффіліації) переважає у комунікабельних психологів, з високим інтелектом, експресивністю, сміливістю, високим самоконтролем, екстраверсійними, емоційно стабільними, врівноваженими, незалежними.

«Мета роботи психолога...». Це заняття дає можливість відпрацювання навички постановки мети, планування її досягнення, обговорення готовності, можливостей, складностей у досягненні мети. Наприклад, учасникам буде запропоновано презентувати всі види, приклади, форми роботи для ілюстрації основних факторів професійної мотивації:

професійно-результативних, пізнавально-цілеспрямованих, естетично-гуманітарних, соціально-дипломатичних. Або виконати вправу «Інструкція», коли кожен учасник придумує і записує на аркуші інструкцію, у відповідності до якої інший учасник групи повинен виконати якесь завдання.

«Мої ВОРОГИ». На даному занятті аналізуються можливі помилки у роботі психолога, усвідомлюються причини гальмування розвитку та саморозвитку, активізується робота з прокрастинацією.

«Мої ДРУЗИ, внутрішні «помічники». У процесі заняття планується активізувати усвідомлення свого досвіду, внутрішніх ресурсів, сильних сторін особистості, розвивати впевненість у собі.

«Професійне майбутнє - яке воно», під час якого акцентується увага на усвідомленні власної системи цінностей, здатності побудови життєвої перспективи, проводяться форсайт-сесії. Форсайт-сесія (форсайт-проект) - система заходів по визначенню майбутнього. Така сесія передбачає використання методу моделювання, активізацію асоціацій. У межах форсайт-сесії реалізуються спроби оцінити довготривалі зміни у суспільстві. Це важливо, тому що майбутня професійна діяльність пов'язана з перспективою працювати у зміненому суспільстві. Переважає групова робота. Використовується карта часу, створюються нові образи та схеми дій, проектується діяльність так, щоб підсилити вірогідність майбутніх подій. Проведена робота розширює семантичне поле майбутньої професії (відповідно і уявлення про неї у студентів-психологів), конкретизує уявлення про професійно-важливі якості, умови праці, результати.

«Мотивація і як її розвинути», на цьому занятті планується розробити конкретні рекомендації щодо розвитку професійної мотивації. Для роботи на даному занятті буде запропоновано у групах, на основі опрацьованих наукових джерел і практичного досвіду, створити і розповсюдити у соціальних мережах «Помічник практичного психолога» (поетапне

управління для саморозвитку професійної мотивації), а потім проаналізувати відгуки тих, хто з ним ознайомився. Наприклад, загальноприйняті рекомендації пропонують:

1. Вчитися плануванню, цілепокладанню; боротися з прокрастинацією.
2. Підвищувати самооцінку та впевненість у своїх професійних навичках (через регулярну рефлексію діяльності, отримання зворотнього зразку від клієнтів, викладачів, колег).
3. Знаходити внутрішні джерела мотивації (через інтерес до предмету, бажання допомагати людям, самореалізацію).
4. Постійно розвиватися професійно, засвоювати нові методики та методи. Це підтримує інтерес до роботи та почуття компетентності.
5. Будувати позитивні відношення з колегами, приймати участь у професійних співтовариствах.
6. Запобігати професійному вигоранню, поновлювати ресурси шляхом встановлення балансу між роботою та особистітим життям.

Зрозуміло, що швидкоплинний час, нові дослідження, набутий досвід будуть впливати на зміст тренінгу підвищення професійної мотивації, покращувати, удосконалювати його.

Висновки до розділу 3

У сучасному швидкозмінному світі виникає гостра потреба у таких фахівцях (зокрема, психологах), які не тільки мають сукупність професійних компетенцій, а й багатий потенціал своєї особистості, схильної до самоактуалізації, самоосвіти у професії. Основним чинником впливу на формування такого фахівця є вмотивована психологічна готовність до

професійної діяльності психолога. Мотиваційна сфера представляє собою найбільш значущу компоненту гармонійного розвитку особистості майбутнього професіонала. Професійна мотивація - це безпосередня сукупність певних факторів та процесів, які спонукають та спрямовують особистість до оволодіння професією, постійного саморозвитку.

Потрібно максимально використати період студентства (юнацький вік) для підвищення мотивації майбутніх психологів у процесі професійного самовизначення, а також можливості освітнього закладу.

Для формування професійної мотивації була розроблена спеціальна програма, яка буде упроваджуватися у формі тренінгу (10 занять по 2 години).

Мета програми - розвиток професійної мотивації, навичок самомотивації у майбутніх психологів. У структурі програми три блоки: організаційно-мотиваційний; інформаційно-розвивальний; рефлексивно-підсумковий. Кожне заняття має чітку структуру: вступна частина (вітання, знайомство з задачами, прийняття правил, уточнення запитання, мотивація на активну участь); основна частина (теоретичний блок, рольові ігри, практикуми, проекти, форсайт сесії, дебати); заключна частина (шерінг, індивідуальні завдання).

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано проблему мотивації у сучасній психологічній літературі. Визначено психологічні особливості професійної мотивації студентів психологів, виявити провідні чинники її розвитку.

В результаті проведеного науково-теоретичного дослідження було встановлено, що професійна мотивація представляє найбільш значущу складову гармонійного розвитку особистості та учбово-професійної діяльності студентів психологів. Вона розуміється як система спонук, що активізують, спрямовують та регулюють діяльність у напрямку задоволення актуальних потреб майбутнього спеціаліста (здобуття вищої освіти, професійного розвитку тощо). Професійна мотивація студента психолога починає активно розвиватись з моменту професійного вибору та вдосконалюватись у вигляді стійкого інтересу до спеціальності під час навчання в закладі вищої освіти. Вона характеризується структурними особливостями, в яких представлено зміст спрямованості особистості, її потреби, мотиви, інтереси, схильності і т.д; динамічними властивостями, що свідчать про збільшення прагнення і внутрішньо особистісних спонук фахового самоздійснення. Чинниками її розвитку виступає розгорнута система внутрішніх (залежність від спрямованості) та зовнішніх (соціально-економічні умови, престижність праці, організація освітнього середовища, психологічний супровід майбутніх фахівців), які обумовлюють якість учіння та подальшу самореалізацію в професії психолога.

Проблема розвитку професійної мотивації залишається актуальною, незважаючи на її наукову представленість в просторі сучасного психологічного знання. Загальні питання мотивації розроблялись в теоріях З.Фрейда, К.Горні, А.Маслоу, К.Роджерса, К.Левіна, Г.Олпорта, С.Максименка, С.Занюка, В. Киричука та ін.; в змістовно-процесуальних концепціях Ф. Герцберга, Х. Хекхаузена, Д. Маклелланда, В. Врума. Питання

професійної мотивації досліджувались в роботах Г.Ложкіна, В.Карамушки, О.Кокуна, Н.Іванової, Є.Резвих, О.Мітіної та ін.. Мотивація в структурі професійного становлення студентів вивчалась Н.Антоновою, Г.Баллом, В.Сич, В.Климчуком, Л. Сердюк та ін.; у майбутніх психологів - Ж.Вірною, Н.Чепелевою, Н.Пов'якель, І. Дружиніною, О.Лозовою, Н.Шевченко та ін..

2. Проведено емпіричне дослідження на виявлення основних детермінант розвитку професійної мотивації у майбутніх психологів. Результати емпіричного дослідження опрацьовано статистичними методами.

Емпіричне дослідження проходило з квітня 2024 по червень 2024. До дослідження було залучено 35 майбутніх практичних психолога з IV курсу та магістратури Криворізького державного педагогічного університету (очна та заочна форма освіти). Проведена діагностика мотиваційної сфери майбутніх психологів. Зокрема, для визначення переважаючого типу мотивації - методика «Мотивація професійної діяльності» К.Замфіра-А.Реана. За даними діагностики у 54% досліджуваних переважає внутрішня (ВМ) та зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ), високий показник (34%) наявності зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Великий показник здобувачів освіти - психологів з переважаючою зовнішньою (позитивною та негативною) мотивацією (20 осіб, 57,1%) означає потребу актуалізувати зовнішні фактори (якість освіти, підвищення практичної складової у процесі підготовки) для формування внутрішніх (інтринсивних) мотивів, саме вони стають провідними та здійснюють найбільш істотний вплив на подальшу діяльність.

Для самооцінки мотивації використано методикку Н.Фетіскіна «Самооцінка професійної мотивації». Результати діагностики здобувачів освіти 4-5 року навчання: високий рівень (відповідно 20%; 20%; 14,2%) тих, хто має мотивацією професійну потребу (БЗО), функціональну зацікавленість (ДЛС) та розвивальну допитливість (АЖН), вони набрали більше 11 балів. У 5 осіб (14,2%) показник прояву низький (5 балів). 5 студентів показали середній бал (7-8) у мотивації показової зацікавленості (ГКР), епізодичної

допитливості (ЄМТ), байдужості (ВІП). Отримані у ході дослідження результати свідчать про перевагу середніх значень (8,9 балів - середній показник) професійної мотивації.

Для виявлення мотивів навчання у освітньому закладі щодо набуття професії упроваджена методика Т.Ільїної «Мотивація навчання у вищому навчальному закладі». 51,4% досліджуваних основною мотивацією навчання обрали - отримання професії психолога. 11,3% - «отримання диплому»

З досліджуваними було проведено вільне інтерв'ю, за допомогою якого буюкла зібрана додаткова інформація щодо професійної мотивації практичних психологів та чинників її розвитку.

Кореляційний аналіз між даними діагностики показав сильний позитивний зв'язок між внутрішньою позитивною мотивацією та професійною потребою та функціональною зацікавленістю. Це підкреслює важливість мотивації, що випливає з внутрішніх переконань, для активізації професійного зростання та бажання навчатися. Водночас, кореляції зовнішньої негативної мотивації з байдужим відношенням та прагненням до отримання диплому як засобу уникнення негативних наслідків підтверджують потребу в переосмисленні підходів до стимулювання студентів. Ці результати можуть слугувати основою для розробки корекційно-розвивальної програми, що буде сприяти глибшому залученню студентів у професійний розвиток та мати позитивне ставлення до освітнього процесу.

3. Розроблено програму розвитку професійної мотивації у майбутніх психологів, яка буде упроваджуватися у формі тренінгу (10 занять по 2 години).

Мета програми - розвиток професійної мотивації, навичок самомотивації у майбутніх психологів. У структурі програми три блоки: організаційно-мотиваційний; інформаційно-розвивальний; рефлексивно-

підсумковий. Кожне заняття має чітку структуру: вступна частина (вітання, знайомство з задачами, прийняття правил, уточнення запитання, мотивація на активну участь); основна частина (теоретичний блок, рольові ігри, практикуми, проекти, форсайт сесії, дебати); заключна частина (шерінг, індивідуальні завдання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова Н.О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів: автореф. дис. док. псих. наук. Київ, 2012. 43 с
2. Балл Г. О. Підготовка до професійної діяльності у контексті розвитку особистості. Київ : Наукова думка, 2000. С. 7–21.
3. Барчі Б. Вивчення мотивів вибору професії у психологічних дослідженнях. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2011. № 12. С. 60–72 .
4. Белякова С. М. Психологічні особливості професійного становлення студентів. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 539-542.
5. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. Луцьк. 2013. 320 с.
6. Гуляс І. А. Психологія мотивації та цілепокладання в організації: навчальний посібник. Київ: Людмила, 2023. 176 с.
7. Дмитренко Г., Шарапатова О., Максименко Т. Мотивація і оцінка персонала. Київ : МАУП, 2022. 248 с.
8. Дружиніна І. Професійне становлення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Український науковий журнал: Освіта Регіону «Політологія. Психологія комунікації»*. 2011. № 2. С. 425-430.
9. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с
10. Занюк С. С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації навчальної діяльності у студентів та старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 8. С. 31–42.
11. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 304с.

- 12.Іванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. Вип. 1. С. 21–24.
- 13.Іванцова Н. Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога : навч.-метод. посібн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 344 с.
- 14.Іллін Є. П. Мотивація і мотиви [пер. з рос. Т. Тадеєвої] Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2013. 512 с.
- 15.Каськова Л. Ф., Хміль О. В. Основи формування професійної мотивації навчальної діяльності студента. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти*. Київ. 2022.
http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/15965/1/Kaskova_Osno_v_i_Formuvannya.pdf (дата звернення 6. 03. 2024)
- 16.Кісіль З.Р., Швець Д.В. Мотивація діяльності людини: навч. посіб. Одеса: Видавництво ОДУВС, 2023. 154 с.
- 17.Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі: автореф. дис. д-ра психол. наук. К.: НАПН України. 2015. 42с.
- 18.Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності. автореф. канд. псих. наук. Київ., 2004. 20 с.
- 19.Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. *Соціальна психологія*. 2008. №6 (32). С. 70–77.
- 20.Кобець О. В. Мотивація та здібності суб'єкта навчання як компоненти формування його професійних планів. *Вісник національного університету оборони України*. 2022. 6 (70). С. 78 – 86.
- 21.Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
- 22.Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 337с.

23. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / під наук. ред. Лозової О. М. Вінниця : Віндрук, 2014. 184 с.
24. Кузнецов М. А. Мотивація людини: основні форми та закономірності функціонування. *Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди*. Психологія. Харків : ХНПУ, 2012. Вип. 44. Ч.1. С.116–137.
25. Малінка О. О. Психологічні проблеми мотивації навчально-професійної діяльності студентів у сучасних умовах. URL: www.psyh.kiev.ua/ (дата звернення: 5.04.2024).
26. Мітіна О. Роль мотиваційних чинників у професійній переорієнтації дорослих. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2012. С. 126 – 133.
27. Мосол Н. О. Формування особистісної готовності до вибору професії психолога: автореф. дис. канд. психол. наук. Київ. 2019. 20с.
28. Несух Л. Вплив мотивації на якість навчальної діяльності студентів. Харків, 2021. URL: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/nesux.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).
29. Нижник В. М. Механізм мотивації високопродуктивної праці персоналу підприємств: монографія Хмельницький: ХНУ, 2011. 210 с.
30. Панок В. Г. Зміст підготовки практичного психолога. Основи практичної психології: підручник. Київ : Либідь, 1999. С. 236 – 242.
31. Парфілова С. Л. Формування пізнавального інтересу як мотиву навчальної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. 500 с.
32. Питлюк - Смеречинська О. Д. Психологічні особливості професійного становлення майбутніх фахівців в інтегрованому освітньому середовищі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. праць. 2013. № 10 (12). С. 6-14.

- 33.Півторак К. В. Формування особистості та мотивації до навчання у студентів педагогічного університету. *Педагогічна освіта*. 2021. №4. С. 28-31.
- 34.Попович І. С. Мотиваційний компонент соціально-психологічних очікувань. *Проблеми загальної і педагогічної психології*: зб. наук. праць Ін-т. психол. ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д.. Київ, 2011, т. XIII, ч. 4. С.290–297
- 35.Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н.В.Пророк, Л.О.Кондратенко, Л.М.Манилова та ін. ; за ред. Н.В.Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово». 2020. 131 с.
- 36.Психологія професійної діяльності та психологічна діагностика організацій / укл. О.С. Юрков. Мукачево: МДУ, 2017. 116 с.
- 37.П'янківська Л. В. Професійна мотивація особистості: теоретичний аспект. *Грааль науки*. 2021. № 2- 3. С. 532 – 536.
- 38.Резвих Є. Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2022. Вип. 17 (62). С. 96 – 108.
- 39.Рибалка В. В. Психологія та педагогіка праці особистості: від обдарованості дитини до майстерності дорослого: посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 220 с.
- 40.Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
- 41.Сердюк Л. З. Методологічні аспекти дослідження мотиваційних чинників учіння студентів в інтегрованих групах. *Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка. Т.V, част.1. Київ., 2009. С. 156–168
- 42.Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системо-синергетичний підхід: монографія. Київ : Університет «Україна», 2012. 323 с.

43. Сич В. М. Психологічні особливості мотивації професійного навчання студентів вищих навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2019. №4 С. 370-379.
44. Сич В. М. Соціально- психологічні особливості мотивації професійного вдосконалення спеціалістів відділів освіти: монографія. Кам'янець-Подільський: Видавництво Абетка-Світ, 2008. 160 с.
45. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 21-23.
46. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей : монографія / В. І. Клочко, А. А. Коломієць. Вінниця : ВНТУ, 2012. 188 с
47. Чабанюк Н.І. Вплив мотивації на взаємовідносини в колективі. Конкуренентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи / за ред. І. В. Саух. Житомир : Видавництво ЖФ КІБІТ, 2011. С. 373-76
48. Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. Київ : НПУ ім. Драгоманова, 1998. 241 с.
49. Чистякова С. Професійне самовизначення: сучасний аспект. *Професійна освіта*. 2015. Вип. 6. С. 2-6.
50. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
51. Шевченко В., Джоган Д. Мотивація професійної діяльності майбутнього психолога. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 1 (17). С. 203 – 206.
52. Шевченко Н. Ф. Підготовка практичних психологів, особистісні та професійні якості фахівців. *Психологія : зб. наук. праць КНПУ ім. Драгоманова*, 2012. № 7. С. 34–38

53. Freud Z. Psychology of the Unconscious. Zwei Schriften Uber Analytische Psychologie . *Two Essays on Analytical Psychology*. 1999. 224p.
54. Izard C. The Psychology of Emotions. New York : Plenum Publishing Corporation. 1991. 584 p.
55. Malik M.E., & Naeem, B. Towards understanding controversy on Herzberg theory of motivation. *World Applied Sciences Journal*. 2013. 24(8), P.1031–1036.
56. Martin A.J. Motivation and Academic Resilience: Developing a Model for Student Enhancement. *Australian Journal of Education*, 2022. V. 46(1). P.34-49.
57. Maslow A.A. Teory of Human Motivation. Hamachec B. Human Dynamics in Psychology and Education. Boston. 1972. 133p.
58. McClelland D. Human Motivation. Cambridge : Cambridge University Press. 1987. 298p.
59. Rogers C. A Way of Being Boston: Houghton Mifflin, 1980. 395p.
60. Ryan R. M., Deci E. L Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*. 2011. Vol. 25. P. 54-67.
61. Weiner B. An attributional analysis of achievement motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1997. Vol. 15. P. 1–20.
62. Zimmerman B.J. Investigating self-regulation and motivation: historical background, methodological developments, and future prospects. *American Educational Research Journal*. 2018. V. 45, 1. P. 166-183.
63. Мединська А.В., Макаренко Н.М. Психологічні чинники розвитку професійної мотивації студентів-психологів. The 7th International scientific and practical conference “*Perspectives of contemporary science: theory and practice*” (August 19-21, 2024) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. 459-463 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні результати кваліфікаційного дослідження було представлено на Міжнародній науково-практичній конференції, яка проходила у м.Львів 19-21.08.2024 року у статті “Психологічні чинники розвитку професійної мотивації студентів-психологів”

Самооцінка професійної мотивації М.Фетіскін

А	Люблю слухати розповіді про роботу психологів	З	Ч	НЧ	Р	Н
Б	Чекаю з нетерпінням практичних занять, коли можна працювати з клієнтами					
В	Вважаю, що на лекціях надають простий матеріал, на семінарах прагну не виступати					
Г	Читаю тільки ті методичні матеріали, які запропонував викладач. Особливого інтересу вони у мене не викликають					
Д	По можливості купую, читаю книги з психології					
Є	Звертаю увагу на ситуацію, яка потребує вирішення, якщо вона здається мені цікавою					
Ж	Накопичую, зберігаю матеріали щодо роботи психологів.					
З	Читаю спеціалізовану літературу, накопичую власну теоретичну базу.					
І	Вибірково цікавлю літературою з психології.					
К	Спостерігає за роботою практичного психолога тільки під час практики					
Л	Охоче приймаю участь у аналізі ситуацій, які виникають у практиці психологів, роблю примітки					
М	Спілкуюся з практичними психологами тільки коли цього потребує навчальна ситуація.					

Н	Постійно шукаю інноваційні матеріали з психології.					
О	Люблю опрацьовувати спеціальну літературу з психології, вирішувати практичні кейси					
П	До практичних занять готую тільки той матеріал, за який можна отримати оцінку.					
Р	Оформлюю свої письмові роботи (статті, тези, курсові) охайно і відповідально, тому що це - свідчення моєї відповідальності					
С	Погоджуюсь виступати на засіданнях наукових гуртків, конференціях					
Т	Проявляю зацікавленість до практичної роботи колег, однокурсників					